

PŘÍRUČKA PRO ZEMĚDĚLCE A VEŘEJNOU SPRÁVU V OBLASTI PODPORY A REALIZACE SOCIÁLNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ V ČR

Výstup aktivit Tematické pracovní skupiny Sociální zemědělství
– návrh systému opatření pro podmínky ČR při Regionálním
odboru Státního zemědělského intervenčního fondu v Brně
a Celostátní síti pro venkov

EVROPSKÁ UNIE
Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova
Evropa investuje do venkovských oblastí
Program rozvoje venkova

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

PŘÍRUČKA PRO ZEMĚDĚLCE A VEŘEJNOU SPRÁVU V OBLASTI PODPORY A REALIZACE SOCIÁLNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ V ČR

Text autorsky zpracovali: Eliška Hudcová, Milada Šťastná, Jan Moudrý
a Tomáš Chovanec

Grafické úpravy a sazba: Tomáš Rychlý

Autoři fotografií: Eliška Hudcová (s. 5, 10, 12, 13, 15, 16, 21, 22, 28, 32, 38, 39, 40,
45, 46, 51, 53, 54, 61, 64, 66, 68, 70, 77) a Vojtěch Veselý (obálka a s. 6)

Tisk: TISKÁRNA PROTISK, s.r.o., Rudolfovská 617, 370 01 České Budějovice

Vydal: Státní zemědělský intervenční fond, Ve Smečkách 33, Praha 1, 110 00

Rok vydání: 2019

Příručka byla financována z projektu Tematická pracovní skupina Sociální zemědělství - návrh systému opatření pro podmínky ČR při Regionálním odboru Státního zemědělského intervenčního fondu v Brně a Celostátní síti pro venkov

PŘÍRUČKA PRO ZEMĚDĚLCE A VEŘEJNOU SPRÁVU V OBLASTI PODPORY A REALIZACE SOCIÁLNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ V ČR

Výstup aktivit Tematické pracovní skupiny Sociální zemědělství
– návrh systému opatření pro podmínky ČR při Regionálním
odboru Státního zemědělského intervenčního fondu v Brně
a Celostátní síti pro venkov

EVROPSKÁ UNIE
Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova
Evropa investuje do venkovských oblastí
Program rozvoje venkova

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

CELOSTÁTNÍ SÍŤ PRO VENKOV

PROGRAM ROZVOJE VENKOVA

OBSAH

Předmluva	4
1. ÚVOD	5
2. ZEMĚDĚLEC A JEHO ROLE	6
2.1 Proměny venkova v čase	7
2.2 Současnost a nové výzvy	7
3. CO JE SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ?	10
4. ZEMĚDĚLEC A JEHO ROLE V SOCIÁLNÍM ZEMĚDĚLSTVÍ	12
5. PROČ SE CHCI VĚNOVAT SOCIÁLNÍMU ZEMĚDĚLSTVÍ?	16
6. PRO JAKÝ MODEL SOCIÁLNÍ FARMY SE ROZHODNOUT?	22
6.1 Sociální zemědělství v integračním zaměstnávání	22
6.2 Sociální zemědělství v terapii, rehabilitaci, v aktivizačních činnostech a při přípravě zaměstnání	24
6.3 Sociální zemědělství ve vzdělávacích a dalších činnostech	26
6.4 Sociální zemědělství a kombinace některých nebo všech výše uvedených možností	27
7. ZVLÁDNU VŠE SÁM/SAMA, NEBO RADĚJI SPOLUPRACOVAT?	28
7.1 V sociální zemědělství vše zvládám sám/sama	29
7.2 V sociálním zemědělství spolupracuji s partnerskou organizací	29
7.3 V sociálním zemědělství zaměstnávám odborníky ze sociální nebo vzdělávací oblasti	30
7.4 A co dále rozhoduje?	30
8. PRO KOHO CHCI PŘIPRAVOVAT SOCIÁLNĚ ZEMĚDĚLSKÉ ČINNOSTI?	32
8.1 Osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané	33
8.2 Osoby v nebo po výkonu trestu odnětí svobody	34
8.3 Osoby opouštějící zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy	35
8.4 Osoby pečující o jiné závislé osoby	36
8.5 Osoby pečující o malé děti	36
8.6 Neaktivní osoby	36
8.7 Osoby ohrožené vícenásobnými riziky	36
8.8 Osoby starší 55 let	36
8.9 Osoby se zdravotním postižením	37
9. JAK MÁM PŘIPRAVIT SVOU FARMU PRO SOCIÁLNĚ ZEMĚDĚLSKÉ ČINNOSTI?	40
9.1 Prostorové úpravy	41
9.2 Režimové úpravy	42
9.3 Personální zajištění	44

10. JAKOU A JAK BUDU DOSTÁVAT SVOU PRODUKCI NA TRH A K VEŘEJNOSTI?	46
10.1 Marketing mé produkce, anebo jak dostanu své služby a statky na trh	48
11. Z JAKÝCH ZDROJŮ MOHU FINANCOVAT SVÉ SOCIÁLNĚ ZEMĚDĚLSKÉ ČINNOSTI?	54
11.1 Zemědělské dotace a další informace	55
11.2 Ostatní dotace a informace k aktivitám sociálního zemědělství	56
12. JAKÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY A DALŠÍ NORMY SE VZTAHUJÍ K MÉ ČINNOSTI?	64
13. KDE SE MOHU VZDĚLÁVAT A ZÍSKAT ODBORNÉ PORADENSKÉ SLUŽBY?	68
13.1 Zemědělství	68
13.2 Sociální oblast	69
13.3 Ostatní možnosti vzdělávání, konzultací a poradenství	70
MOŽNOSTI ZAPOJENÍ VEŘEJNÉ SPRÁVY DO SOCIÁLNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ	72
Ministerstva	73
Kraje	74
Samospráva	75
Příspěvkové organizace	76
Závěr	78
Zdroje informací a užitečné odkazy	79

PŘEDMLUVA

Venkovský prostor v naší republice zaujímá přibližně tři čtvrtiny plochy a žije zde skoro čtvrtina obyvatel. Český venkov je specifický tím, že na něm byl, kvůli kolektivizaci, od 50. do konce 80. let přerušen přirozený společenský vývoj a zpřetrhány vazby mezi lidmi. Pro osoby s různými hendikepy, o které se historicky vesnice dokázaly postarat, většinou minulý režim nebyl schopen zajistit adekvátní podmínky pro plnohodnotný život v jim známém prostředí. Snahou a úlohou státu je nacházet způsoby, jak tento stav navrátit do normálu a právě institut sociálního zemědělství je jedním z nástrojů vytvářejících platformu pro přirozený a setrvalý rozvoj našeho venkova. I když se s pojmem „sociální zemědělství“ u nás setkáváme teprve v několika posledních letech, první významné sociální projekty na našem venkově se realizují už od poloviny devadesátých let a právě náš resort se podílel na jejich vzniku a dodnes je podporuje.

Je potěšitelné sledovat, že úměrně s poptávkou po aktivitách, které sociální zemědělství dokáže naplňovat, roste i počet organizací či jedinců, kteří jsou ochotni a schopni se těmto aktivitám věnovat. Z původních několika farem a občanských sdružení se zaměřením na integraci osob se zdravotním či sociálním znevýhodněním dnes můžeme monitorovat desítky subjektů zabývajících se péčí o osoby s hendikepy na venkově. Některé už působí dlouhodobě a získaly ve svém oboru působnosti zkušenosti, jiné jsou nováčky a zkušenosti teprve sbírají a jsou další desítky těch, které by chtěly začít, ale nevědí si rady s tím, co všechno pro to musí udělat.

Publikace, která se Vám dostává do ruky, by v tomto směru mohla být základním pomocníkem nejen pro začínající sociální zemědělce, ale měla by posloužit i jako zdroj pro získání a výměnu informací pro ty pokročilejší a v neposlední řadě může otevřít prostor pro inspiraci a rozvíjení nových metod a postupů ku prospěchu uživatelů sociálního zemědělství.

Jiří Netík

*předseda Pracovní komise
sociálního zemědělství*

ÚVOD

Sociální zemědělství je v prostředí českého venkova i české společnosti stále novinkou. Sociální zemědělství chce obohatit vlastní zemědělskou práci a produkci o péči o druhé lidi, kteří to bez pomoci ostatních dokáží jen stěží.

Smyslem této příručky je představit sociální zemědělství, ukázat možné modely zapojení do sociálního zemědělství a přiblížit širokou možnost podpory jak pro zemědělce, tak pro zástupce veřejné správy. Text se v úvodní části věnuje zemědělství a roli zemědělce obecně a také proměnám venkova, jímž v posledních desetiletích čelíme. V další části se zaměřuje na sociální zemědělství a jmenuje možné motivy, proč se do tohoto dobrodružství pouštět. Navazuje oddíl o způsobech zapojení a spolupráce v sociálním zemědělství, který pokračuje výčtem cílových skupin sociálního zemědělství. Text posléze hovoří o úpravách faremního areálu pro realizaci sociálně zemědělských činností, o marketingu, financování, legislativě, o vzdělávání a možnostech poradenství. Celý první oddíl je doprovázen příklady z českých i zahraničních sociálních farem.

Druhá, kratší část dokumentu, je určena zástupcům veřejné správy a obsahuje návrhy způsobů podpory sociálního zemědělství. Jedná se jak o přímou dotační podporu, ale také například o poradenství, reklamu či nákupy produktů sociálních farem.

Příručka je jedním z výstupů Tematické pracovní skupiny Sociální zemědělství-návrh systému opatření pro podmínky České republiky, která byla zřízena Celostátní sítí pro venkov Regionálního odboru Státního zemědělského intervenčního fondu (RO SZIF) v Brně s cílem řešit návrhy systémů opatření vhodných pro českou praxi, které budou podporovat sociální zemědělství a propagovat ho. Získané výstupy Tematické pracovní skupiny (TPS) budou využity pro aplikaci cílených finančních podpor a opatření sociálního zemědělství v ČR. TPS současně sdílí příklady dobré a špatné praxe při rozvoji šetrného zemědělství na venkově a poskytuje podmínky pro sladění výstupů, které řeší danou problematiku z různých pohledů.

Sociální zemědělství může přispět nejen k sociální, environmentální a ekonomické prosperitě venkova, ale především k podílu na jeho přátelské a laskavé tváři. Přejeme všem čtenářům inspirativní zážitek.

ZEMĚDĚLEC A JEHO ROLE

„Venkov je způsob pobývání vrostlého do jednoho jedinečného místa, které se někdy po celý život neopouští.“

Bohuslav Blažek, Venkov, města, média¹

Zemědělství je důležitou součástí veškeré civilizace, které pomáhá naplnit její základní potřeby – od jídla, které jíme, až po oblečení, které nosíme. Zemědělství vytváří a formuje mnoho tradic a hodnot, které se zachovaly až do současnosti. Zemědělství je ale také věda, umění a povolání, sestávající se z pěstování plodin, chovu hospodářských zvířat a kultivace půdy. Je mimo jiné zdrojem produktů pro další zpracování a jejich uvádění na trh, dále zajišťuje podporu a servis, včetně přidružených služeb. Jeho součástí je využívání vodních zdrojů a půdy, zajišťuje výživu a ovlivňuje zdraví a spotřebu potravin a krmiv; stává se součástí cestovního ruchu a prolíná se hospodářským, sociálním, politickým, environmen-

¹ Blažek, Bohuslav. 1998. *Venkov, města, média*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

tálním a kulturním systémem. Úkolem zemědělce-farmáře je zvládnutí samostatného zemědělského hospodaření (včetně uplatnění na trhu zemědělských komodit) zahrnujícího rostlinnou výrobu, jindy i živočišnou, někdy jen specializaci na určité produkty - většinou podle místních půdních a klimatických podmínek. Základním předpokladem úspěšného a udržitelného hospodaření je zemědělcův vztah k půdě, pracovitost, trpělivost, schopnost zorganizovat si práci, jednat s lidmi a fyzická zdatnost. Tato činnost byla spojována téměř vždy a pouze s venkovem. Dnešní doba však otevírá prostor novému pojetí zemědělství, zejména jeho multifunkčnímu přesahu, čímž přináší pro zemědělce nové výzvy.

2.1 PROMĚNY VENKOVA V ČASE

Český a moravský venkov se za posledních 80 let výrazně změnil.² Sedlák, který byl původně všestranně připraveným zemědělcem, se stal specialistou; v řadě případů vysokoškolsky vzdělaným. Podíl namáhavé ruční práce klesl v souvislosti se zaváděním nových technologií. Práce v zemědělství, která byla dříve způsobem života, se změnila v práci pro mzdu nebo výdělek. Zemědělská krajina se začala měnit z výrobního prostředí na předmět konzumu. I když produkce potravin a potravinová bezpečnost by měla být stále prvořadým úkolem zemědělců, realita je více či méně podřízena dotační politice Evropské unie. V jejím rámci je preferováno zemědělství spolu s lesnictvím mimo jiné jako prostředek údržby venkovské krajiny.

V zemědělství je zaměstnáno cca 6,5 % venkovského obyvatelstva. Přestože dvacet let převažuje migrace z měst na (příměstský) venkov a počet i podíl venkovského obyvatelstva sice mírně, ale vytrvale stoupá, tento trend se nepromítá do zaměstnanosti v zemědělství. S tím souvisí rostoucí sociální diferenciace venkova. Jako celá Evropa i český a moravský venkov stárne – i když pomaleji než velká města. Tato skutečnost představuje jednu z výzev. Například služby pro seniory se stávají stále více součástí alternativních funkcí venkova. Venkov s jeho klidovým prostředím, blízkostí přírody a menším množstvím rušivých jevů je ideálním prostředím pro život seniorů a sociálně a zdravotně znevýhodněných osob. Péče o ně může přitáhnout kvalifikované pracovníky. Přitom do služeb, které jsou méně ovlivňovány růstem produktivity práce než výrobní odvětví, se bude stále více přesouvat pracovní síla. Spojení zemědělství se sociální integrací proto představuje jednu z možností rozvoje venkovského podnikání, které otevírá širokou škálu dalších příležitostí.

2.2 SOUČASNOST A NOVÉ VÝZVY

Zemědělská půda pokrývá v České republice aktuálně 4,2 milionu ha, což je asi 53,4 % celkové plochy. Převažující část 3 mil. ha (71 %) představuje orná půda. Trvalé plodiny zahrnují trvalé travní porosty (978 tis. ha), zahrady a sady (209 tis. ha), vinice (19 tis. ha)

² Venkov lze vymezit jako území, které zahrnuje krajinu, zastavěný prostor malými sídly i nezastavěná území, s nižší intenzitou sociálně ekonomických kontaktů i nižší hustotou vazeb mezi jednotlivými subjekty. Metodologie OECD užívá pro charakteristiku venkova ukazatele počtu obyvatel na 1 km², v tomto případě 150 obyvatel/km². Upravená metodologie OECD z roku 2011 rozlišuje dle charakteristiky území do tří kategorií na převážně venkovské, přechodné a převážně městské, podle procentuálního podílu obyvatel, kteří žijí na daném území v či mimo velké město tohoto území.

a chmelnice (10 tis. ha). Rostlinné komodity představují zejména obiloviny, které v současné době zaujímají přibližně 1,6 mil. ha., dále olejninu, luštěniny a krmná píce.

V České republice je 3,2 milionu vlastníků zemědělské půdy (stav k červnu 2017). Fyzické osoby vlastní 76 % výměry zemědělské půdy v ČR, právnické osoby 20 %, stát 3,5 % a zbytek patří dalším subjektům (cizinci apod.). Prokazatelným trendem minulých 20 let je úbytek počtu drobných vlastníků zemědělské půdy, koncentrace vlastnictví a přesun půdy do vlastnictví právnických osob. Úbytek drobných zemědělců je mimo jiné způsoben i jejich nevýhodnou pozicí na zemědělském trhu ve srovnání s velkými zemědělskými subjekty, jimž často nedokáží zejména v rámci primární zemědělské produkce konkurovat. Diverzifikace činností a orientace na mimoprodukční aktivity se v této situaci ukazuje jako jedna z cest vedoucích k udržitelnosti menších zemědělských podniků, přičemž sociální zemědělství může být jednou z cest.

Většina českých farmářů rozvinula své aktivity po "sametové revoluci" v roce 1989. Byly to především aktivity vedoucí k **intenzifikaci** rostlinné i živočišné výroby, zahrnující využívání nových dostupných technologií přicházejících na český trh, a to jak mechanizace, pesticidů a herbicidů, tak nových odrůd a plemen. Hospodaření bylo převážně **konvenční**, postupně se ale objevovala i **integrovaná** forma hospodaření, tzv. Integrovaná produkce (IP), což je způsob zemědělského hospodaření, jehož základním cílem je zajištění udržitelného rozvoje ve smyslu § 6 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí. Někteří z nich se zaměřili na ještě šetrnější způsob hospodaření, tzv. **ekologické zemědělství**. V podílu ekologicky hospodařících subjektů (cca 4 tis.) i v podílu ploch obhospodařovaných v tomto režimu (cca 12 % zemědělské půdy), zaujímáme v Evropské unii v posledních letech přední příčky. České zemědělství má tedy z tohoto pohledu k udržitelnosti nakročeno správným směrem.

Od roku 2017 je v souladu se záměry EU také v ČR viditelná snaha Ministerstva Zemědělství (MZe) o trvalou podporu udržitelného využívání přírodních zdrojů. Ta může nabídnout střednědobé i dlouhodobé ekonomické výhody v podobě diverzifikované inovativnější produkce a dalších poskytovaných služeb s pozitivním environmentálním dopadem, spolu s vytvořením dalších pracovních příležitostí a růstem celkové kvality života na venkově. Velký důraz je také kladen na generační obměnu v zemědělství. S tím souvisí například podpora činností tzv. **demonstračních farem**, kde je cílem posílení systému předávání znalostí v zemědělství zaměřené na praktické ukázky a prezentaci udržitelných systémů hospodaření a ochrany půdy v praxi, ale i podporu v širším měřítku.

Zemědělská činnost však není postavena pouze na dotacích; stále větší počet farmářů se v rámci multifunkčního hospodaření snaží o větší diverzifikaci svých činností, výraznější udržitelnost a snahu o zajištění pracovní síly v obdobích (nejen) sezonních prací. Zde se nabízí ideální příležitost využít výhod sociálního zemědělství. Tento nový směr, který se začíná v České republice formovat s podporou MZe (včetně dotační), je určitou formou rozšíření udržitelného způsobu hospodaření, což je kromě produkce a prodeje zemědělských komodit také možnost nabízet nová pracovní místa na farmách, poskytovat sociální služby, vzdělávací aktivity a uskutečňovat rozmanité druhy terapií pro široké spektrum osob, nejenom se zdravotním a sociálním znevýhodněním.

Vývoj sociálního zemědělství v České republice do jisté míry kopíruje situaci v řadě zemí, kde je již pevným pilířem alternativních zemědělských systémů. Nacházíme se ve fázi, kdy lze očekávat zapojování stále většího množství aktérů a vzájemné sbližování doposud spíše oddělené sociální a zemědělské sféry. Tento proces budou doprovázet další nezbytné kroky a jevy, jako je definování subjektů spadajících pod tento koncept, řešení označování produktů sociálního zemědělství, či tvorba relevantní legislativy, (kterou již některé země disponují ve formě zákona o sociálním zemědělství). V rámci rozvoje sociálního zemědělství, které je svým způsobem návratem k jedné z mnoha tradičních rolí zemědělské farmy ve venkovské krajině, může být znovu posílena a rozvinuta sociální funkce zemědělství, která byla vlivem intenzifikace v minulosti značně upozaděna.

CO JE SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ?

Sociální zemědělství náleží do oblasti multifunkčního zemědělství. Inovativním způsobem vstupuje do sociální práce a oblasti získávání nových znalostí a dovedností na místní, venkovské úrovni. Sociální zemědělství znamená umět využít zemědělských činností a faremního prostředí jako prostředků terapie, rehabilitace, sociální integrace, vzdělávání, integračního zaměstnávání či dokonce sociálních služeb. Díky sociálnímu zemědělství mají znevýhodnění lidé možnost udržovat nebo zlepšovat svůj zdravotní, sociální i psychický stav, začlenit se do společnosti, nebo získat pracovní uplatnění, které by jinak hledali jen obtížně.

Sociální zemědělství dává na druhé straně zemědělcům možnost potvrzovat si či objevovat ve společnosti svou nezastupitelnou sociální roli, která k této profesi v minulosti vždy patřila. Sociální zemědělství se zároveň vyznačuje diverzifikací portfolia aktivit a možnostmi získat další zdroje jejich financování. Kromě sociální oblasti navíc zemědělci přispívají svou činností k ekonomické a environmentální udržitelnosti venkovských krajín a k dalším mimoprodukčním zemědělským funkcím.

CÍLE SOCIÁLNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ

1

Integrační zaměstnávání:

Vytvářet pracovní místa pro osoby z různých cílových skupin na běžných nebo chráněných pracovních místech za pomoci jak finančních příspěvků a podpor, (např. příspěvky na mzdy, náhradní plnění apod.), tak i nefinančních benefitů (spolupráce s odborníky na zaměstnávání, identifikace specifických přístupů atp.).

2

Terapie a rehabilitace, aktivizační činnosti a příprava na zaměstnání:

Realizovat činnosti, jejichž cílem je připravit osoby pro integraci na běžný nebo chráněný trh práce. Do této skupiny patří i soubor sociálních intervencí zaměřených na aktivizaci, sociální rehabilitaci atp., určených pro osoby, u kterých je možnost integrace na trh práce minimální, a tyto služby mají terapeutický charakter.

3

Vzdělávání a další činnosti:

Realizovat jednorázové i dlouhodobé aktivity vzdělávacího a osvětového charakteru, které jsou přímo navázány na zemědělskou činnost a na venkovské prostředí. Jejich cílem je rozvíjet znalosti a vztah k venkovu a přírodě a dále podporovat rozvoj a životaschopnost venkova. Jsou připravovány hlavně pro děti, mládež, seniory a širokou veřejnost.

ZEMĚDĚLEC A JEHO ROLE V SOCIÁLNÍM ZEMĚDĚLSTVÍ

„Země je všude a všude je ráda za lidskou pozornost. Všude, kde jí lidé pozornost věnují, jim vrací síly, které do ní vloží. Život podporuje život. Když si člověk vezme za své pečovat o něco živé, není to cesta k vyhoření, ale k novému vztahu a k nové síle.“

Katarína Králiková, Svobodný statek na soutoku, o.p.s.

Role zemědělce pro zdravý venkovský život je naprosto klíčová!

Jakkoli mohou být nastaveny strategie a plány pro udržitelnost a rozvoj venkova, je to zemědělec, kdo na půdě skutečně „dělá“, kdo na venkově žije a spolupodílí se na jeho utváření.

V úvodním oddíle bylo řečeno, do jakých všech oblastí zemědělec vstupoval v minulosti, co ovlivňuje v současnosti a bude mít rozhodující roli i v budoucnosti. Svou činností se podílí především na:

- výrobě a zpracování potravin pro venkovské i městské obyvatele;
- zprostředkování na zdraví obyvatelstva;
- výrobě a zpracování energetických surovin;
- výrobě a zpracování vláknin a krmiv;
- životním prostředím;
- hospodaření s vodou v krajině;
- biodiverzitě;
- vzhledu krajiny a krajinotvorbě;
- historickém dědictví venkova;
- kulturním dědictví venkova;
- vzdělávání a nauce o ekologii a vztahu k přírodě;
- bezpečnosti venkova;
- ekonomických vztazích a ekonomické udržitelnosti na venkově;
- zaměstnanosti na venkově;
- sociální solidaritě a odpovědnosti;
- tvorbě a posilování odolných venkovských komunit.

Tento výčet není definitivní, dokazuje ale, že mnoho z vyjmenovaných oblastí zemědělec skutečně zná a dokáže popsat procesy, které za jednotlivými skutečnostmi probíhají. Zároveň to znamená, že je může měnit a je za ně spoluodpovědný. Svým způsobem to přináší určité břemeno, ale také velkou příležitost pro ovlivňování venkovského prostředí směrem k malebnosti, zdraví a prosperitě.

Právě z těchto důvodů nám zemědělci stále mají, a při současných environmentálních změnách a sociálních tendencích stále aktuálněji, co nabídnout.

Bylo také řečeno, že obecný pohled na zemědělce se v běhu dějin, především ve dvacátém a jednadvacátém století, proměňoval, a to bohužel ne vždy k lepšímu. Navzdory nejrozumnějším dějinným kotrmelcům se v současnosti toto zažité vnímání mění, respektive diverzifikuje.

- Můžeme vidět zemědělské podnikatele, kteří vnímají zemědělský sektor jako jakékoli jiné průmyslové odvětví, odkud získávat peníze bez ohledu na další negativní i pozitivní externalitu. Podle toho také například vypadá půda, na níž hospodaří.
- V počtech zemědělců převažují ti, kteří mimo vlastní produkci vytváří hodnoty, díky nimž je náš venkov stále bohatý, variabilní a v mnoha ohledech i zdravý. A jako společnost bychom si takových zemědělců měli vážit a učit se od nich.

Pokud se podíváme na sociální rozměr v zemědělství, nejčastěji je s ním spojována zaměstnanost na venkově. Ta se stabilně pohybuje podle údajů z roku 2017 na 100 000 zaměstnancích, včetně majitelů firem i ostatních pracovníků v zemědělství.³ Výčet oblastí, zmíněných výše, na nichž se zemědělci podílí, nadále odkazuje k dalším a dalším pracovním místům, které se týkají zemědělského sektoru nepřímo.

Kromě zaměstnanosti, včetně zaměstnávání znevýhodněných osob, toho ve společenské oblasti zemědělci poskytují daleko více. Sociální zemědělství se z vyjmenovaných činností vztahuje především k:

- Vzdělávání a nauce o ekologii a vztahu k přírodě;
- Bezpečnosti venkova;
- Ekonomické udržitelnosti na venkově;
- Sociální solidaritě a odpovědnosti;
- Zaměstnanosti na venkově;
- Tvorbě a posilování odolných venkovských komunit.

Tyto oblasti se v různé míře a kombinacích váží na aktivity sociálního zemědělství. A je to právě sociální zemědělec, kdo je hlavním iniciátorem, hybatelem a motorem změn směrem k sociální odpovědnosti v zemědělském sektoru a na venkově.

3 Zpráva o stavu zemědělství 2017, dostupná z: http://eagri.cz/public/web/mze/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/x2018_zprava-o-stavu-zemedelstvi-2017-rostly.html (2018-10-26).

PROČ SE CHCI VĚNOVAT SOCIÁLNÍMU ZEMĚDĚLSTVÍ?

Otázka po důvodech rozšiřování zemědělských aktivit směrem do sociální oblasti je při rozhodování zemědělce velmi důležitá. Odpověď může být různého druhu, musí však být dostatečně přesvědčivá a obhajitelná. V budoucnu pomůže při hledání prvotních motivací a jako motor pro pokračování, kdyby se náhodu v určitý moment nedařilo vše tak, jak jsme si představovali.

V rozhodování pro rozvoj směrem k sociálnímu zemědělství hraje roli například:

OCHOTA PODÍLET SE NA ŘEŠENÍ AKUTNÍHO SOCIÁLNÍHO PROBLÉMU

Farma Květná byla panem Ferdinandem Raditschem od počátku zakládána s myšlenkou pomoci se postavit na vlastní nohy dětem odcházejícím z ústavní nebo ochranné výchovy, které normálně obtížně hledají uplatnění při svém startu do života. Farma Květná se proto stala částí organizace Květná zahrada, z.ú., která zároveň zřizuje sociální službu Dům na půl cesty, Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i Středisko výchovné péče Svitavsko. Několik posledních let se hlásí k principům sociálního podnikání v oblasti ubytování, školení a zemědělské výroby.

Na farmě funguje sýrárna, sušárna, peletovací linka, mladí lidé jsou zaměstnáni v technických a údržbářských službách. Zemědělské pozemky a zahrady slouží i pro ergoterapii uživatelů služby. Prodej faremních produktů je realizován prostřednictvím lokálních sítí.

Nákup peletovací linky, spolu se stavebními úpravami a rozšířením zemědělského objektu v obci Květná byly spolufinancovány z Programu rozvoje venkova (PRV), peletovací linka prostřednictvím Místní akční skupiny Poličko.

Více viz: <http://www.kvetnazahrada.cz> a: Hudcová, Chovanec, Moudrý. 2018. *Příklady dobré praxe v sociálním zemědělství. Metodika IV.* České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy.

MOJE OSOBNÍ A HODNOTOVÉ NASTAVENÍ JAKO ZEMĚDĚLCE

Farmář a hlavní zahradník Svobodného statku na soutoku, o.p.s. Jaroslav Lenhart říká: „Naším obrazem zdravé kulturní krajiny je kus země, do které člověk vkládá svou práci, vědomí, dotýká se jí rukama a tvaruje ji do krásy, v souladu s poznáním zákonitostí, dle kterých se příroda sama řídí a utváří.“ K tomuto východisku se v rámci spolupráce Svobodného statku na soutoku, o.p.s. a Camphillu na soutoku, z.s. přirozeně váže vytváření přátelského prostředí pro práci a podporu osob se speciálními potřebami, v logice zakladatele Camphillského hnutí Karla Königa. Na webových stránkách organizace jsou vytyčeny tyto její hlavní záměry:

1. ozdravení krajiny, společnosti a postavení zemědělce v nich,
2. utváření svobodného statku na principech bio-dynamického zemědělství,
3. vytvořit prostor pro pracovní, poznávající a sociální setkávání lidí na statku,
4. konat a utvářet se smyslem pro krásu a pravdivost,
5. ve svém úsilí navázat na podněty a práci Rudolfa Steinera a Karla Königa a na zemědělský odkaz Eugena Krause.

Svobodný statek na soutoku je pravidelným příjemcem dotace z PRV na Ekologické zemědělství. Jímí vypěstovaná zelenina má díky tomu vyšší přidanou hodnotu, spolu s certifikací Demeter pro biodynamické zemědělství, kterou se Svobodný statek na soutoku může také pochlubit.

Více viz: <https://www.svobodny-statek.cz/bio-dynamicke-zemedelstvi>

ZKUŠENOST S POSTIŽENÍM NEBO ÚRAZEM VE VLASTNÍ RODINĚ ČI V BLÍZKÉM OKOLÍ

Statek U dubu, který se nachází nedaleko Žamberku v Orlických horách, byl vybudován paní Evou Kaplanovou. Vyplýval z její vize pro budoucí uplatnění dětí s mentálním postižením, které si s manželem vzali do pěstounské péče. Dnes farma kromě tvorby chráněného pracovního trhu vytváří širokou nabídku dalších aktivit pro znevýhodněné děti i dospělé.

Více viz: <http://www.stastny-domov.cz/> a: Hudcová, Chovanec, Moudrý. 2018. *Příklady dobré praxe v sociálním zemědělství. Metodika IV.* České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy.

SNAHA VÍCE SE ANGAŽOVAT V KONKRÉTNÍM MÍSTĚ A NABÍDNOUT FARMU JAKO PROSTŘEDÍ PRO KREATIVITU A PODPOŘIT ZKUŠENOST VENKOVSKÉHO ŽIVOTA

Sociální farma Lozice je zemědělská usedlost situovaná u Chrudimi. Propojuje zemědělské činnosti se vzdělávacími, environmentálními a kulturními aktivitami a nabízí možnost pracovního uplatnění lidem se specifickými potřebami, především s duševním onemocněním.

Farmáři Lechnýřovi chtějí na farmě vytvářet podmínky pro setkávání lidí mladých i starších, zdravých i nemocných. Farmu vnímají také jako místo, kde se člověk 21. století může přirozeně spojit s krajinou, která rozvíjí potenciál jednotlivých lidských bytostí i venkovského prostoru jako celku.

Více viz: <http://cajdo1.wixsite.com/syyyr/about1-c1x1t>

ZAHRANIČNÍ ZKUŠENOST A PŘENOS DOBRÉ PRAXE

Zahrady u Splavu provozuje zapsaný spolek Sdružení SPLAV. Komunitní a farmářská zahrada se rozkládá okolo zámku v Doudleběch nad Orlicí. Hlavním motivem pro vznik této zahrady byla inspirace zahraniční metodou zahradní terapie (*Horticultural Therapy*) a práce ve farmářské zahradě. Později se podařilo v zahradě zaměstnat osoby dlouhodobě nezaměstnané a jiným způsobem aktivizovat osoby starší 55 let, rodiče s malými dětmi, osoby pečující a osoby s duševním onemocněním. Zahrada má také vzdělávací a edukační rozměr a chce se stát místem setkávání lidí z blízkého okolí, které spojuje společný zájem o místní komunitu, zahradničení a zdravý životní styl.

Více viz: <https://www.zahradyusplavu.cz/>

PROPOJENÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB A ZEMĚDĚLSKÉHO HOSPODÁŘSTVÍ

Dvůr Čihovice v jižních Čechách je zemědělská usedlost, kde jsou chovány krávy a ovce a přímo na farmě je mlékomat s čerstvým mlékem. Kromě chovu krav je hlavní zemědělskou činností zpracování jablek z místního sadu, jejich sušení a výroba moštu. Na Dvoře Čihovice je možné se ubytovat a zakusit venkovský život v rámci agroturistiky.

V těsném sousedství zemědělského zázemí sídlí Domov sv. Anežky, o.p.s., který poskytuje služby osobám s lehkým mentálním postižením a pomáhá jim lépe se integrovat do běžného života. Své místo zde má celá plejáda tzv. „chráněných dílen“, např. keramická dílna, tkalcovská, truhlářská, tiskařská či zahradnická. Poslední roky se stále více daří zapojovat uživatele také do práce na farmě, nejen v rámci ergoterapeutických činností, ale také na chráněných pracovních místech.

Zaměstnanci na Dvoře Čihovice pracují na půdě, jejíž obhospodařování je umožněno díky podpoře z PRV, v Agroenvironmentálně-klimatickém opatření, opatření pro Méně příznivé oblasti a opatření pro Dobré životní podmínky zvířat.

Více viz: http://www.dvurcihovice.cz/cs_CZ/ a: <https://www.anezka-tyrn.cz/>

ŽÍT SOBĚSTAČNĚ, PODPOŘIT KRÁTKÉ DODAVATELSKÉ ŘETĚZCE A PŘÍBLÍŽIT VZTAH VENKOV – MĚSTO

Farma Biostatek začínala jako hospodářství snažící se o potravinovou soběstačnost na malé zemědělské výměře. Farma má proto od počátku diverzifikovanou zemědělskou produkci. Jsou zde chovány ovce a včely, je zde vysokokmenný ovocný sad, zeleninová zahrada, zpracovna mléka a obchod s místními produkty. Farmář Vojtěch Veselý organizuje programy environmentální výchovy pro Karlovarský kraj, pořádá dobrovolnické akce (tzv. *Work Campy*), působí zde dobrovolníci v rámci Evropské dobrovolné služby, nebo za rok přijede několik dobrovolníků na základě zapojení do mezinárodní platformy *World Wide Opportunities on Organic Farms* (WWOOF).⁴

Poslední roky farmář žije myšlenkou Komunitou podporovaného zemědělství (KPZ) – zásobuje tři pražské komunity, které jsou spojeny s tématem potravinové suverenity a přístupu k půdě. Tyto aktivity umožňuje jak vlastní zemědělská zkušenost, tak sociální kapitál na místní, národní i mezinárodní úrovni.

Farmář byl úspěšným žadatelem v operaci PRV Realizace místní rozvojové strategie, již získal prostřednictvím MAS Vladař na projekt „Zpracovna zemědělské produkce“. Kromě výstavby zpracovny ovčího mléka a další faremní produkce vytvořil jedno plnohodnotné pracovní místo. Z PRV dostává navíc platbu pro Méně příznivé oblasti a Ekologické zemědělství.

Více viz: <http://www.biostatek.cz/> a: <https://wwof.cz/> a: <http://www.areaviva.cz>

VYPRODUKOVAT VLASTNÍ ČERSTVOU ZELENINU A OVOCE PRO SVŮJ DALŠÍ PODNIK

Farma Ledce nedaleko Slaného ve středních Čechách byla založena jako jeden z prvních podniků organizací Etincelle, z.s. a Startujeme, o.p.s. Dnes představuje místo, kde lidé s postižením mohou pracovat za mzdu a odkud zemědělská produkce putuje do dalších provozů této organizace, jako jsou pekárny, bistra a kavárny.

Pro lepší finanční kondici se na farmě v posledních letech ujaly teambuildingové akce a také vzdělávací programy pro školní děti. Ač má farma k dispozici jen malý zemědělský prostor (cca 2 ha), snaží se z něj dostat maximum pro co nejširší spektrum klientů.

Více viz: <http://etincelle.cz/index.php/farma> a: <https://www.hatefree.cz/blo/clanky/2415-farma-ledce>

4 *World Wide Opportunities on Organic Farms* (WWOOF) – Celosvětové příležitosti na ekofarmách je způsob poznávání života na venkově a zemědělské práce na (eko)farmách.

Výše uvedené krátké medailonky mohou posloužit jako příklady počátečního východiska a také jako prvotní motivace pro rozhodování se pro sociální zemědělství. Následující oddíl představuje možnosti jednotlivých vstupů do sociálního zemědělství z hlediska jeho tří hlavních cílů: integračního zaměstnávání, terapie a rehabilitace a aktivizačních činností a vzdělávacích aktivit.

Tyto možnosti lze libovolně kombinovat, nicméně ukazují, v jakých všech oblastech venkovského života přináší zemědělec společnosti užitek. Jednotlivé možnosti jsou doprovázeny příklady farem, kde sociální zemědělství dobře funguje a je vidět, že farmy jsou také ekonomicky udržitelné.

PRO JAKÝ MODEL SOCIÁLNÍ FARMY SE ROZHODNOUT?

7.1 SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ V INTEGRAČNÍM ZAMĚŠTNÁVÁNÍ

Nabídnout příležitost zaměstnávat znevýhodněnou osobu vnímám jako maximální míru její sociální integrace. Na své farmě jsem schopen a ochoten zaměstnávat lidi s nejrůznějšími druhy postižení nebo znevýhodnění, protože chci a vnímám to jako svou odpovědnost.

Práci hledá můj příbuzný, někdo potřebný z blízkého okolí, nebo chci na své farmě nabídnout zaměstnání osobě vedené v registru Úřadu práce, ve spolupráci s probační a mediační službou⁵ nebo s poskytovatelem sociální práce.

Bez finanční podpory z veřejných zdrojů – nepotřebuji a nechci se svazovat pravidly a podmínkami plnění projektu:

Moje farma dobře funguje, má takové výnosy, že mohu do svého týmu přibrat člověka, který potřebuje někdy s něčím pomoci, poradit, nebo vést. Jeho pracovní výkonnost je nižší, ale i tak mu zaplatím za jeho práci a to i bez doplatku z ÚP, protože si finančně nevedu špatně.

- Zaměstnávám po celý rok na plných nebo zkrácených pracovních úvazcích bez potřeby dalšího dofinancování mzdy.
 - Příklad farmy Bemagro, a.s., viz: <http://www.bemagro.cz>. Farma Bemagro využila Programu rozvoje venkova na financování projektů „Zvýšení efektivity výroby mléčných produktů v mlékárně Bemagro“ a „Zefektivnění finalizace mléčných produktů v mlékárně Bemagro“
- Moje farma je náročná na práci především v sezóně. Co sám nestíhám, na to si najímám na dohodu o provedení práce lidi hůře uplatnitelné na trhu práce: maminky na nebo po mateřské, osoby starší 55 let atd. Činnosti spočívají v ruční práci, pletí, plečkování, čištění a balení, prodeji, péči o faremní zázemí, nebo ve starosti o menší zvířata. Proto také nevyžaduje specifické znalosti a dovednosti.
 - Příklad farmy Biostatek, viz výše

S finanční podporou z veřejných a dalších zdrojů – umím pracovat s dotacemi, je to pro mě výhodné, nebo nemám dost vlastních financí:

Nemám problém s vyplňováním projektových žádostí a hledáním nejrozumnějších dotačních schémat, anebo na to mám lidi. Nejobvyklejšími místy, na která se mohu obrátit pro financování takových projektů, jsou:

- Úřad práce ČR (ÚP ČR / ÚP): na podporu osob se zdravotním postižením (OZP) a na osoby dlouhodobě nezaměstnané
 - Příklad farmy Apolenka, viz: <http://www.apolenka.org/>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV): prostřednictvím Operačního programu zaměstnanost na podporu sociálních a environmentálních sociálních podniků

⁵ Probační a mediační služba je státní organizace, která zajišťuje kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, připravuje podklady pro jejich ukládání a nabízí možnost jednání mezi pachatelem a obětí o urovnání následků trestného činu, více viz: <https://www.pmscr.cz/>.

-
- Kraje: na podporu zaměstnanosti a sociálního podnikání
 - Příklad Farmy Květná, viz výše
 - Místní akční skupiny (MAS): výzvy z evropských fondů na podporu zaměstnanosti a sociálního podnikání
 - Příklad farmy Venkovská škola Bludíčka, viz: <http://www.bludicka.wbs.cz/>, kde byla farmářka úspěšnou žadatelkou podpory na vznik sociálního podniku. Na farmě jsou také pravidelnými příjemci podpory z PRV na Agroenvironmentálně-klimatické opatření, Ekologické zemědělství a Méně příznivé oblasti
 - Nadace a nadační fondy: na podporu zaměstnávání znevýhodněných osob a sociálního podnikání
 - Příklad farmy Vrchní Orlice (Nadační fond pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením), viz: <https://www.farmavrchniorlice.cz/>
 - Banky: na podporu sociálního podnikání, sociálních inovací a podporu přírodního bohatství
 - Příklad Farmy Květná (ČSOB, Stabilizace sociálních podniků), viz výše
 - Firemní a osobní filantropie
 - Veřejné a benefiční sbírky

7.2 SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ V TERAPII, REHABILITACI, V AKTIVIZAČNÍCH ČINNOSTECH A PŘI PŘÍPRAVĚ ZAMĚSTNÁNÍ

Mám farmu a současně chci její zázemí nabízet lidem, kteří potřebují obnovit své síly pro běžný chod, žijí osamoceni, nebo jim hrozí vyhoření. Chci využít terapeutický potenciál faremního prostředí, ale nechci procházet kolečkem registrace sociální služby a jejím zařazením do krajské sítě sociálních služeb.

V Holandsku probíhal před několika lety výzkum o prospěšnosti sociálních farem.⁶ Výzkumníci v rozhovorech s klienty pobývajícími na farmách zjišťovali, co oceňují na tomto prostředí nejvíce.

6 Elings, Marjolein. 2012. *Effects of care farms. Scientific research on the benefits of care farms for clients*. Plant Research International, Wageningen UR.

Přesně takové terapeutické prostředí chci na své farmě vytvářet i já.

Bez finanční podpory z veřejných zdrojů – jsem ve fázi testování svých hranic a možností vlastní farmy, moje spolupráce s dalšími organizacemi není vázána na další veřejnou finanční podporu:

- Sám se na své farmě postarám o chod aktivizačních činností pro lidi, kteří se ocitají na okraji společnosti.
 - Příklad Sociální farmy Lozice, viz výše. Kromě široké veřejnosti na svou farmu zvou v rámci aktivizace osoby s duševním onemocněním (oba farmáři mají dřívější zkušenost s prací v sociálních službách)
- Spolupracuji s osvědčenými organizacemi, jejichž pracovníci spolu se mnou doprovázejí znevýhodněné osoby při činnostech na farmě.
 - Příklad farmy Koňský dvorec Chmelištná, která spolupracuje se zapsaným spolkem Fido Dido. Spolu se na farmě snaží podporovat vzdělávání a efektivní využívání volného času dětí a mládeže ze sociálně znevýhodněného prostředí. Více viz: <http://www.chmelistna.cz/> a: <http://fidodido.cz/>
- Spolupracuji s organizacemi, které mají registrovanou sociální službu a mou farmu využívají pro částečnou realizaci této služby.
 - Příklad spolupráce Biofarmy Sasov a Integračního Centra Sasov pro podporu osob s autismem, více viz: <https://www.icsasov.cz/> a: <https://biofarma.cz/>

S finanční podporou z veřejných zdrojů – chci si nechat registrovat sociální službu, která bude realizována na farmě bez prostředníka další organizace

Mám farmu, která je ideálním prostorem pro výkon sociální služby. Zaměstnávám kvalifikované pracovníky, kteří touto sociální službou mohou provázet, a zároveň na ni mohou čerpat dotaci z veřejných zdrojů. Já jako zemědělec dělám svou vlastní zemědělskou práci, do níž uživatele dle jejich možností zapojuji.

- Příklad Farmy Květná, viz výše, která zřizuje sociální službu Dům na půl cesty, a mladí dospělí se zde připravují na budoucí zaměstnání

- Příklad organizace Bonanza Vendolí, z.ú., se dvěma registrovanými službami Nízko-
prahové zařízení pro děti a mládež a Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi,
které se odehrávají na koňské farmě. Více viz: <https://www.osbonanza.cz/>

7.3 SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ VE VZDĚLÁVACÍCH A DALŠÍCH ČINNOSTECH

Moje farma představuje ideální prostředí pro edukaci, poznávání venkovského života a faremního chodu. Rád/a sem pozvu školní skupiny, které zde mohou zažít nejrůznější programy „dne na farmě“. Kromě toho do zemědělské „práce“ zapojují dobrovolníky, kteří berou tento pobyt jako příležitost dalšího získávání kompetencí.

Bez finanční podpory z veřejných zdrojů – svou farmu chci kromě vlastní zemědělské produkce využívat především jako edukační nástroj, ale nechci se zavazovat k plnění dalších pravidel a podmínek

Rád/a otevřu svou farmu veřejnosti za účelem poznávání venkova a zemědělské práce, protože se zde děti, mládež, dospělí i senioři v přirozeném prostředí učí pečovat o zvířata či o rostliny a dozvídají se, jak funguje koloběh přírody i faremního života.

- Tento styl práce se vzdělávacím aspektem je hodně svobodný a vytváří se v interakci farmář a návštěvník.
 - Příklad farmy Na italské farmě, více viz: <https://naitalskefarme.cz/>
- Na vzdělávacím principu funguje celosvětová platforma dobrovolníků na ekofarmách WWOOF, kde výměnou za ubytování a stravu se dobrovolník učí o zemědělství, poznává jednotlivé dovednosti i faremní společenství. Na farmách může tímto způsobem také probíhat například Evropská dobrovolná služba.
 - Příklad farmy Biostatek, viz výše a viz: <http://wwoof.net/>, <http://www.naerasmusplus.cz/cz/mobilita-osob-mladez/evropska-dobrovolna-sluzba/>
 - Příklad farmy Wenet, více viz: <http://www.wenet.cz/>

S finanční podporou z veřejných zdrojů – na své produkční farmě cíleně vytvářím ekologické výchovné a výukové programy pro vybrané skupiny a tyto programy jsou dotovány z veřejných peněz

Moje farma je vedle produkční zemědělské činnosti zázemím pro konání ekologických výukových programů, popřípadě moje farma náleží do Sítě středisek ekologické výuky Pavučina. Tyto programy mají jasnou strukturu i cílovou skupinu, jsou obvykle dofinancovány školami, respektive krajským rozpočtem a musí je realizovat pedagogicky vzdělaný odborník.

- Příklad farmy Chaloupky, z.d., více viz: <https://www.chaloupky.cz/evp-zasovice/> a: <http://www.pavucina-sev.cz/>

7.4 SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ A KOMBINACE NĚKTERÝCH NEBO VŠECH VÝŠE UVEDENÝCH MOŽNOSTÍ

Baví mě zkoušet neotřelé kombinace a možnosti (spolu)práce. Na své farmě chci jak využít příležitosti vytvářet chráněný trh práce, nabízet vzdělávací programy a také faremními činnostmi doprovázet osoby v procesu rehabilitace. Můj podnik je otevřený veřejnosti, pořádám zde i kulturní akce a tak mi do sebe sociální zemědělství v jednotlivých jeho formách zapadá jako dílky puzzle.

- Tuto kombinaci představuje například Farma Květná, Dvůr Čihovice ve spolupráci s Domovem svatě Anežky, o.p.s., Svobodný statek na soutoku ve spolupráci s Camphillem na soutoku, z.s., Farma Apolenka ve spolupráci s OSVČ Diana Houdová, nebo farma Biostatek ve spolupráci s AREA viva, z.s.

Sociální farma 3er Hof sídlí několik kilometrů od Vídně, s nádherným výhledem do okolní širé krajiny. Farma kdysi fungovala jako běžné hospodářství kombinující chov mléčného skotu s rostlinnou výrobou. Farmářka se starala o chod mlékárny, její manžel o ostatní povinnosti spojené se zemědělstvím. Po letech strávených s malými dětmi, s láskou ke zvířatům a po návštěvě několika sociálních farem v Rakousku, se farmářka rozhodla přebudovat mlékárnu na pekárnu, adaptovat volné prostory pro dětské skupiny, formální i neformální, a začít chovat zvířata, která budou přátelská a přitulná. Dnes na farmě pracuje 8 osob s postižením v pekárně, na jezdecké kroužky, o které se stará dospělá dcera, dojíždí děti i dospělí z širokého okolí. Nejsou zde pouze silní a zdraví koně, ale také slepí a jinak „hendikepovaní“. Člověk s postižením zde zažije, že může pečovat i o jiného živého potřebného tvora. Na statku se vystřídá mnoho lidí, kteří pozorují život slepic, pomazlí se s ovečkami či prasaty, nebo mohou čerpat energii z venkovské pohody a příjemné faremní atmosféry. Farma je nositelkou plakety „Přírodní zahrada“, což představuje další benefit lákající lidi z dalekého okolí k návštěvě. Manžel farmářky má na starosti kompostárnu, jejíž příjmy jsou důležité pro komplexní fungování celé organizace. Více viz: <https://www.3er-hof.at/>

ZVLÁDNU VŠE SÁM/SAMA, NEBO RADĚJI SPOLUPRACOVAT?

Jako farmář/ka, který/á se rozhoduje o otevření svého hospodářství směrem k sociálnímu zemědělství, zastupuji celou jeho jednu „nohu“, nohu zemědělskou. Zemědělství je pozadí, kontext a rámec celého konceptu. A pak je zde „noha“ sociální, která napomáhá znevýhodněným osobám se ve faremním prostředí, a často i mimo něj, pohybovat.

Když se rozhodují, jak se sociálním zemědělstvím začít, nabízí se obvykle tyto tři modely:

- v sociálním zemědělství vše zvládám sám;
- v sociálním zemědělství spolupracuji s partnerskou organizací;
- v sociálním zemědělství zaměstnávám odborníky ze sociální oblasti.

8.1 V SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ VŠE ZVLÁDÁM SÁM/SAMA

Na farmě jsem vyrostl/a, zdědil/a jsem ji, nebo celou od píky vybudoval/a. Organizaci farmy řídím sám/sama, nanejvýš se svým partnerem (partnerkou). Když potřebuji, vím na koho se obrátit pro dobrou radu. Svou farmu nabízím k volnějším sociálním aktivitám, k terapiím či dobrovolnickým činnostem a sám tyto aktivity vedu.

- Jako příklady můžeme uvést již zmíněnou Sociální farmu Lozice, farmu Jedlé bylinky, více viz: https://www.facebook.com/search/top/?q=jedl%C3%A9%20bylinky%20a%20%C4%8Daje%20z%20novohradsk%C3%BDch%20hor&epa=SEARCH_BOX nebo Centrum slezského norika, více viz: <https://www.centrum-slezsky-norik.cz/>

Na modelu rodinných farem vyrostlo sociální zemědělství v Holandsku, kde jeden partner obvykle zastával všechny zemědělské činnosti a ten druhý se mohl věnovat sociální agendě. Velkou výhodou bylo, že tradice rodinných farem nebyla v minulosti přetřhána jako u nás. Dnes je systém sociálních farem v Holandsku daleko sofistikovanější a podléhá kontrolám kvality a pravidlům. Na druhou stranu je systémově financovaný a veřejně známý. Zákazníci jsou navíc uvyklí kupovat lokální potraviny a v neposlední řadě je farmaření v Nizozemí v posledních letech trendy. <https://www.zorgboeren.nl/>

Do oblasti „všechno zvládnou sám“ náleží i integrační zaměstnávání v situaci, kdy nepotřebuji další odborné vedení pro zaměstnávání znevýhodněných osob. Znevýhodněné osoby jsou mými zaměstnanci a v souladu se zákoníkem práce vůči sobě plníme naše vzájemné povinnosti a odpovědnosti.

8.2 V SOCIÁLNÍM ZEMĚDĚLSTVÍ SPOLUPRACUJI S PARTNERSKOU ORGANIZACÍ

Cesta mých aktivit se může v tomto případě ubírat také tak, že se starám o zemědělské zázemí a organizuji chod farmy a na farmu přijíždí organizace – poskytovatelé sociálních služeb se znevýhodněnými osobami doprovázenými vlastními asistenty a podpůrným personálem. Tato dlouhodobá spolupráce může velmi dobře fungovat i ve vzdělávací oblasti.

- Jako příklady můžeme uvést již zmíněnou spolupráci Koňského dvorce Chmelištná a organizace Fido Dido, spolupráci Venkovské školy Bludíčka a Charity Nový Jičín nebo farmu Biostatek a organizaci Apropo Jičín. Více o zážitku této poslední spolupráce viz: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/aktuality/apropo-jicin-na-biostatku/>

8.3 V SOCIÁLNÍM ZEMĚDĚLSTVÍ ZAMĚSTNÁVÁM ODBORNÍKY ZE SOCIÁLNÍ NEBO VZDĚLÁVACÍ OBLASTI

Pro mou práci zemědělece je lepší, efektivnější a pohodlnější, když si přiberu pro práci se znevýhodněnými zaměstnanci, uživateli a dalšími klienty odborníka, kterého zaměstnávám. Své služby chci jednak nabízet profesionálně, jednak mohu na základě spolupráce s odborníkem, nejčastěji sociálním pracovníkem nebo pedagogem, žádat o finanční podporu z více zdrojů.

Toto se týká jak oblasti integračního zaměstnávání, propojování se sociálními službami i oblasti vzdělávání, především nabídky programů Environmentální výchovy vzdělávání a osvěty (EVVO).

- Jako příklady můžeme uvést již zmíněnou farmu Apolenka, Dvůr Čihovice, Farmu Květná, Chaloupky, z.d., Bonanzu Vendolí, nebo Toulcův dvůr, více viz: <http://www.toulcuvdvor.cz/farma-areal/farma>

8.4 A CO DÁLE ROZHODUJE?

Mám dobré rodinné zázemí a vím, že já i moje rodina můžeme v tomto druhu podnikání dlouhodobě fungovat a zajistíme si vzájemnou podporu

- Sociální farma se nevybuduje ze dne na den. Je to postupný proces a jeho jednotlivé kroky mohou stále promýšlet a konzultovat se svým okolím.

Umím vycházet s dalšími lidmi a umím pracovat v týmu

- Z podstaty věci se sociální zemědělství odehrává ve společenství, takže bych měl/a mít dobrý vztah k lidem, být tolerantní, umět vyslechnout i jiný názor a nehroudit se z něho.

Umím předávat kompetence a dobře rozdělovat potřebnou práci

- Nemusím vše zvládnout sám/a, naopak je lépe odpovědnosti přerozdělovat, aby se každý mohl cítit na farmě užitečný a platný.

Umím si rozdělit čas mezi čistě zemědělskou práci a další činnosti, které se k ní váží

- Umím vyvažovat čas mezi přímou faremní prací a administrativní činnostmi, kterých je v zemědělství i dalších agendách hodně.

Mám čas se dál vzdělávat, plánovat a nacházet nové cesty pro realizaci svých nápadů

- Abych neustrnul/a v současném stavu, umím si najít čas na exkurze na jiné farmy a na absolvování kurzů, kde získám jiný vhled na svou farmu.

Mám potřebné nářadí a vybavení pro vedení sociálně zemědělských aktivit

- Do začátku třeba nebudu potřebovat tolik nástrojů, leccos si mohu vypůjčit. V budoucnu však budu čím dál častěji zjišťovat, kolik toho potřebuji mít hned po ruce, ať už se jedná o budovy nebo nářadí a stroje.

Mám dost peněz, alespoň do začátku, než se mi podaří nalézt optimální systém pro různé aktivity a jejich synchronizaci

- Začít podnikat s holýma rukama a bez finančního plánu nelze. Než se rozběhnou mé sociální aktivity na farmě, měl/a bych být finančně zajištěn/a.

Umím si vyšetřit volný čas pro sebe

- Je důležité umět oddělovat pracovní a volný čas, kdy mohu jen odpočívat, dělat něco pro sebe a věnovat se osobním vztahům.

PRO KOHO CHCI PŘIPRAVOVAT SOCIÁLNĚ ZEMĚDĚLSKÉ ČINNOSTI?

Škála činností, které jako farmář/ka mohu nabídnout v rámci sociálního zemědělství, je velmi široká. Vždycky si ale musím promyslet, pro koho je připravuji. Při jejich plánování záleží, zda jde o:

- individuální činnosti či skupinové činnosti;
- jednorázové či dlouhodobé činnosti;
- činnosti pro děti, mladé, střední generaci, nebo seniory;
- činnosti pro sociálně znevýhodněné;
- činnosti pro zdravotně znevýhodněné;
- zaměstnávání;
- terapii;
- výkon sociálních služeb;
- dobrovolnictví;
- edukační a vzdělávací činnosti.

U zemědělských činností je výhodou viditelný a praktický výsledek. Klienti při nich mohou zažít vlastní potřebnost i pozorovat příspěvek vlastní práce.

U znevýhodněných osob si musím dát pozor na typ a hloubku znevýhodnění nebo zdravotního postižení. Měl/a bych umět podporovat jejich silné stránky, dovednosti a kvality a jejich potřebám individuálně přizpůsobit vykonávanou činnost. Měl/a bych volit ze začátku jednodušší práci, kterou mohu průběžně podle jedincových schopností modifikovat a rozšiřovat.

Organizace Etincelle, z.s. má několik různých provozů: pekárnu, prádelnu, bistro, kavárnu, technické služby a také sociální Farma Ledce. Zaměstnanci se zdravotním postižením, kteří na farmu dojíždí, před prací zde často vyzkoušeli i jiné pracovní pozice ve zmíněných provozech. Jak říká hlavní hospodář Richard Navara, z farmy už potom nikdo dál neodešel, protože tento způsob práce zaměstnancům vyhovuje nejvíce. Není zde stres, práce se střídá, není dovednostně náročná, mnozí se „rozkomunikovali“ a navíc se dokáží na odlehlé místo sami dopravit.

Někdy se stává, že kromě samotného znevýhodnění si s sebou člověk přináší na farmu další problémy, jako je například zadluženost, exekuce, nedostatečné sociální zázemí, nequalitní nebo žádné bydlení, špatný zdravotní stav atp. Jako farmář nemohu suplovat sociálního pracovníka, dluhového poradce, ani lékaře či terapeuta. Proto je dobré se v těchto případech obrátit na odborníka.

Pokud sociálního pracovníka přímo nezaměstnávám, mohu svému integrovanému zaměstnanci či klientovi doporučit se obrátit na nejbližší občanskou poradnu, jejich seznam je k dohledání zde: <http://iregistr.mpsv.cz/> a např. <http://www.jakprezيتdluhy.cz/o-nas>. Tam umí poradit, jak řešit obtížnou sociální situaci klienta.

Níže představujeme nejobvyklejší skupiny osob, které se mohou účastnit aktivit sociálního zemědělství v jeho všech aspektech.

9.1 OSOBY DLOUHODOBĚ ČI OPAKOVANĚ NEZAMĚSTNANÉ

V Česku jsou za osoby dlouhodobě nezaměstnané považováni uchazeči o zaměstnání evidovaní na Úřadu práce ČR déle než 1 rok. Za osoby opakovaně nezaměstnané se považují ty, které mají opakovaně problém s uplatněním na trhu práce, tj. jsou uchazeči o zaměstnání, jejichž doba evidence na ÚP dosáhla v posledních 2 letech souborné délky 12 měsíců. Kvůli dlouhodobé nezaměstnanosti se lidé dostávají na okraj společnosti, často trpí rozpadem rodiny, zadlužeností, zhoršením zdravotního stavu a ztrátou pracovních návyků.

Farma dává příležitost dlouhodobě nezaměstnaným pomalu se opět dostávat do pracovní formy, poznávat svoje dovednosti i limity. Postupným plněním aktivit, které nevyžadují vysokou odbornost, mohou nabýt opětovnou důvěru v sebe sama.

Sociální Farma Strahovice u Opavy, kterou zřizuje Armáda spásy, dlouhodobě pracuje s dospělými lidmi, kteří přišli o zaměstnání a jsou ohroženi sociálním vyloučením. Za podpory ÚP vytváří zaměstnanecká místa na veřejně prospěšných pracích (VPP) na 12 měsíců. Zaměstnanci se starají o hospodářská zvířata, pěstují zeleninu, ale také uklízí veřejné prostory, čistí náletové dřeviny a lesy, sbírají jablka atd. Pracovní úvazky farma Strahovice dofinancovává z nabízených prací s traktorem, půjčováním přívěsného vozidla, zabijačkové místnosti a prodejem pelet a dřeva. V únoru 2018 otevřela své brány sýrárna, kde se dlouhodobě nezaměstnaní mohou také uplatnit na VPP.

Farma se tímto způsobem podílí na řešení vysoké nezaměstnanosti Moravskoslezského kraje a na problému bezdomovectví a sociálního vyloučení v kraji, také prostřednictvím aktivizačního programu Azylového domu pro muže v Opavě.

Více viz: <https://armadaspasy.cz/pobocky/opava/farma-strahovice/>

9.2 OSOBY V NEBO PO VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Práce s touto cílovou skupinou nebývá zrovna jednoduchá kvůli stigmatizaci, kterou si s sebou odsouzení nesou. Svou roli také sehrává specifické prostředí nedobrovolné sociální izolace a s ní související negativní sociální návyky. Nicméně zdatnosti osob v nebo po výkonu trestu odnětí svobody lze využít například při sezónních pracích v zemědělství, anebo přímo na statku v areálu věznice. V dalším pracovním uplatnění po opuštění věznice pomáhá jedincům Probační a mediační služba ČR.

Ve věznici v Jiřicích chovají včely a daňky. Smyslem těchto činností je na jedné straně využít rozsáhlé pozemky, které k areálu věznice přináležejí. Dále ekonomickými výnosy pokrýt provozní náklady chovu a také využít nové formy zaměstnávání odsouzených, kteří by se v tomto oboru mohli uplatnit po ukončení trestu. Tento typ práce má také edukační rozměr směrem k ekologii a terapeutický v oblasti péče o jiné živé tvory.

Mnohé akademické výzkumy ukazují, že vězni mají ve věznicích lepší vztah ke zvířatům než k ostatním odsouzeným, což celkově může zlepšit jejich návyky v chování. Tohoto potenciálu využili v Itálii v několikaletém projektu Agricola 2002. Tamější Ministerstvo spravedlnosti zařadilo zemědělství do pracovní terapie vězňů. Začaly tak vznikat samozásobitelská zařízení za zdmi věznic a některé produkty byly prodávány i na veřejných trzích. V několika případech byla dojednána partnerství s firmami fungujícími především v lesnictví. Cílem bylo najít vězňům pracovní uplatnění pro odpykání trestu.

9.3 OSOBY OPOUŠTĚJÍCÍ ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ NEBO OCHRANNÉ VÝCHOVY

Zařízení ochranné nebo výchovné péče jsou určeny mladistvým mezi 15. a 18. rokem a mladším 15 let, kteří svým chováním výrazně porušují společenské normy. V ústavu by se měl nastavit jejich správný duševní, mravní a sociální vývoj. Když ústavní péče skončí, bývá pro mladé dospělé obtížné zorientovat se ve složitostech světa, včetně schopnosti najít si legální placenou práci.

Farma se může stát vhodným místem volnočasových aktivit, zážitkové pedagogiky, dobrovolnictví nebo prvním místem pracovního uplatnění mladých lidí. Farmář zde hraje naprosto klíčovou roli, protože sám na statku fyzicky pracuje a platí za vzor. Důležité navíc je, jakou práci mladý člověk odvede, nikoli jak se choval v minulosti.

Výborným příkladem pro integraci dětí opouštějících zařízení ústavní nebo ochranné výchovy je Farma Květná, která na práci s touto cílovou skupinou založila svou existenci. Na farmě je nejen zřízena sociální služba Dům na půl cesty, kde mladí zkouší, jaké to je bydlet nezávisle, ale také poprvé ochutnají práci za mzdu a s ní spojené odpovědnosti.

Příklad zážitkové pedagogiky přináší farma Biostatek, která spolu s Výchovným ústavem a dětským domovem ve Žluticích pořádala v roce 2010 pochod napříč Doupovskými horami. Skupina 8 chlapců se svými vychovateli, farmářem a stádem ovcí se tenkrát vydala na týdenní cestu, během které si děti nesly na zádech výbavu pro sebe, ale také ohradník s příslušenstvím a šrot pro zvířata. Musely zajistit bezpečnost stáda ovcí, orientovat se v krajině a pomáhat si. Pro většinu to byl první zážitek spaní ve volné přírodě, někteří poprvé rozdělávali oheň venku, překonávali sami sebe, zjišťovali vlastní hranice a posilovali sociální a komunikační dovednosti.

9.4 OSOBY PEČUJÍCÍ O JINÉ ZÁVISLÉ OSOBY

Osoby pečující o jiné závislé jsou lidé pečující o osobu jakéhokoli věku v I., II., III. nebo IV. stupni závislosti, a neformální pečovatelé.⁷ A dále osoby vykonávající nezbytnou péči o fyzickou osobu, která se podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách považuje za osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby.

9.5 OSOBY PEČUJÍCÍ O MALÉ DĚTI

Jedná se o osoby pečující o děti do 10 let věku. Tato situace je v dlouhodobé perspektivě diskriminuje v rovném přístupu na otevřený trh práce.

9.6 NEAKTIVNÍ OSOBY

Jsou osoby v produktivním věku, které nejsou ani zaměstnané (zaměstnáním se pro tuto definici rozumí i výkon samostatně výdělečné činnosti) ani nezaměstnané (tj. evidované Úřadem práce ČR jako uchazeč o zaměstnání).

9.7 OSOBY OHROŽENÉ VÍCENÁSOBNÝMI RIZIKY

Osoby ohrožené vícenásobnými riziky jsou lidé, kteří v období alespoň 6 měsíců před vznikem pracovního poměru u zaměstnavatele byli příjemci příspěvku na živobytí podle zákona o hmotné nouzi. Příspěvek na živobytí náleží osobě nebo rodině, která po odečtení přiměřených nákladů na bydlení, nedosahuje příjmu částky živobytí. Ta se stanovuje individuálně a odvíjí se od zákonem stanovených částek existenčního a životního minima.⁸

Pro cílové skupiny osob 4 – 7 se farma může stát místem zaměstnání, výkonu sociálních služeb i terapeutických a vzdělávacích aktivit. Farma působí jako léčebné prostředí pro ty, kteří jsou unaveni péčí o starší rodiče nebo o blízkou osobou s postižením. Velkou roli zde hraje často mechanická a opakující se práce a léčebné venkovní prostředí. Důležitým faktorem pro jejich opětovné začlenění do života je postupné přivýkání normální společnosti, budování důvěry v sebe sama a také obnova či získání pracovních návyků.

9.8 OSOBY STARŠÍ 55 LET

Postupné projevy stárnutí ztěžují jedincům zvládání jejich každodenních potřeb. Častěji se objevují některé zdravotní a chronické obtíže, kvůli kterým přichází jedinec o dostatečnou

7 Při posuzování stupně závislosti na stupnici I až IV (lehká, středně těžká, těžká, úplná závislost), který má vliv na výši příspěvku, se zohledňuje: mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost.

8 Částka životního minima stanovená pro jednotlivce dle aktuálních údajů činí měsíčně 3 410 Kč, a částka existenčního minima činí měsíčně 2 200,- Kč.

obratnost v sociální komunikaci, a celkově se snižuje pracovní výkonnost. Někteří potřebují vyšší psychickou podporu pro udržení zaměstnání, pro jiné představuje trávení času na farmě po odchodu do starobního důchodu způsob, jak zůstat v kontaktu se společností a předcházet tak sociální izolaci. A také jak se udržovat v dobré tělesné kondici.

Začleňování lidí seniorského věku do faremních činností využívají na farmě Bemagro. Jednak tím reagují na poptávku po zaměstnání lidí předdůchodového věku, kteří by si jej v malé vesnici na rakouském pohraničí těžko hledali. Jednak se snaží zapojit do hospodářství místní aktivní lidi, kteří mohou být na farmě stále k ruce, a posilovat tak odolnost místního společenství.

Příklad farmy, která vytváří speciálně upravené prostředí pro seniory, konkrétně s Alzheimerovou nemocí, je nizozemská farma Boerderij 't Paradijs. Jedná se o biodynamickou diverzifikovanou farmou s chovem 6 tis. nosnic, 30 mléčných krav, prasat, třemi zeleninovými skleníky a jahodami, kterých každoročně vypěstují řádově jednotky tun. Produkci zásobují jak domácnosti, tak okolní restaurace a veřejné stravovny. Kromě obchodu a přednáškového sálu pro návštěvy, majitelé na farmě vybudovali denní místnost právě pro seniory. Senioři tak mohou strávit čas v příjemném a teplém prostoru pod střechou, nebo se volně pohybovat v bezpečných zónách celého areálu a tu a tam se zapojit do drobné zemědělské činnosti. Na farmě se setkávají s žadateli o azyl, dlouhodobě nezaměstnanými, lidmi s postižením, dětský skupinami i běžnými zákazníky.

Více viz: <https://boerderijparadijs.nl/>

9.9 OSOBY SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Skupina osob se zdravotním postižením představuje širokou škálu lidí, kteří mají tělesný, mentální nebo duševní hendikep. V oblasti zaměstnávání jim Úřad práce věnuje zvýšenou pozornost a poskytuje finanční podporu zaměstnavatelům, jenž pro ně vytváří pracovní místa. Osoby se zdravotním postižením jsou uživateli sociálních služeb realizovaných na farmě. Anebo pro ně může farma být, jako v předchozích případech, místem odpočinku, kontaktu se zvířaty a setkáním s lidmi bez postižení.

Zdravotní postižení má celkový vliv na tělesnou, duševní, duchovní i sociální stránku osoby. Má velmi variabilní projevy a podle nich je třeba vybírat vhodné činnosti na farmě s důrazem na individuální přístup a potřeby účastníka a také na podporu jeho silných stránek. Toto plánování je dobré koordinovat v součinnosti s odborníkem, lékařem nebo sociální službou.

Mezi osoby se zdravotním postižením náleží:

- osoby s mentálním postižením včetně osob s duševním onemocněním;
- osoby s postižením pohybového ústrojí;
- osoby s postižením smyslového ústrojí.

Podle typu a hloubky postižení účastníka a v závislosti na možnostech, preferencích či zkušenostech farmáře se volí mezi integračním zaměstnáváním, terapií nebo dobrovolnickými a vzdělávacími aktivitami. Farmář pak podle této volby uspořádává prostory a celkový režim statku.

Osoby s mentálním postižením jsou nejčastějšími klienty sociálních farem. Pracovní uplatnění nachází na již zmíněných farmách Farma Vrchní Orlice, Statek u Dubu, Apolenka, Svobodný statek na Soutoku nebo Farma Ledce. Formou sociálních služeb funguje spolupráce mezi Biofarmou Sasov a Integračním centrem Sasov, dobrovolnictví a vzdělávací činnosti probíhají pro osoby se zdravotním postižením například na farmě Biostatek.

JAK MÁM PŘIPRAVIT SVOU FARMU PRO SOCIÁLNĚ ZEMĚDĚLSKÉ ČINNOSTI?

Každá farma má svá specifika, nejen typem produkce či jejím zpracováním, ale také svou rozlohou, položením, dostupností, pracovním kolektivem a pak hlavně osobou a vizemi zemědělce.

Ať už budu připravovat zemědělské činnosti pro kohokoli mimo svou rodinu či své zdravé zaměstnance, vždy budu muset svou farmu mírně upravit. Úpravy budou prostorové, režimové i personální a to vždy v závislosti na možnostech mých a cílové skupiny.

10.1 PROSTOROVÉ ÚPRAVY

Dostupnost farmy – místní infrastruktura

Musím vymyslet, jak se klienti na mou farmu dostanou. Jestli je budu svážet, jako například v organizaci Benediktus v pobočce Modletín. Tam do stacionáře na staré faře s velkou zeleninovou zahradou a sušárnou ovoce své uživatele zaměstnanci organizace dopravují každý den autem, více viz: <http://www.benediktus.org/areal-modletin/>. Anebo na farmu dojdou pěšky, či se na ni dopraví sami veřejnou dopravou, jako tomu je v případě Farmy Ledce.

Faremní budovy a zázemí

Musím vymyslet, kde budou klienti trávit pracovní i odpočinkový čas. Záleží, jestli budou většinou venku u zvířat, na poli, na zahradě, ve stodolách, skladech či stájích, ve skleníku, nebo uvnitř ve zpracovně či obchodu a také, jestli jsou tyto prostory dobře dostupné a bezpečné. Záleží samozřejmě na kapacitě osob, kterou je má farma schopna pojmout, a na ročním období. Budu například řešit:

- bezbariérovost, výšku obrubníků, sklon ramp, sklon a šířku cest;
- šířku vstupů, dveří a jejich otevírání;
- madla, zábradlí, ploty a ohrady, jejich bezpečnost a prostupnost;
- povrchové a barevné odlišení důležitých prvků na farmě
- odlišení veřejných a soukromých prostor;
- úpravu povrchů pro suché i mokré počasí;
- denní místnost pro odpočinek a stravování;
- převlékárnu;
- toalety a sprchy;
- venkovní místa odpočinku;
- lavičky;
- stinná místa;
- dostupnost vody;
- herní prvky;
- sklady pro produkci i pro nářadí;
- bezpečnost nářadí, hnojiv atd.;
- přístřešky pro stroje a jejich dostupnost;
- bezpečné stáje a chlévy;
- ubytování;
- parkoviště.

Například denní místnost je na sociální farmě velmi důležitá. Navíc často poslouží jako multifunkční prostor nejen pro klienty, ale také pro návštěvy, exkurze, školení, semináře, přespávání atd.

Velice pěkná denní místnost je k vidění na Statku u Dubu. Ve velkém, proskleném, vytápěném a příjemně osázeném sále probíhají workshopy, školení, kurzy, ale i obědy a svačiny. Děti, které přichází na různé programy, se zde mohou schovat před deštěm nebo příliš horkým sluncem.

Takovou místnost najdeme téměř na všech jmenovaných českých i zahraničních sociálních farmách. Někde má podobu samostatného domku, jinde je to sál, místnost nebo třeba jurta.

Rozdělení prostoru

- Je ovlivněno cílovou skupinou a typem sociálně zemědělských činností.
- Prostor na farmě mohou vymezit zvlášť, nebo označit odděleně pro integrační zaměstnávání, terapii, vzdělávání.
- Někdy se na farmě kombinuje integrační zaměstnávání a sociální služby pro ty samé osoby a na tom samém místě. Potom bývá těžké vysvětlit znevýhodněným osobám, že teď zrovna pracují, a proto po nich chci víc, nebo teď jsou ve službě a jde především o jejich terapii.
 - Buď se mi daří vše dobře vysvětlit;
 - nebo se snažím oddělit zaměstnání a službu prostorově;
 - nebo dostanou motivační označení zaměstnanci, což pomůže jak zaměstnavateli, tak kolegům při orientaci v momentální situaci jednotlivce.

10.2 REŽIMOVÉ ÚPRAVY

Rytmus dne a týdne

Činnosti, které na farmě chystám, a skupina lidí, která se jich účastní, ovlivňují denní a týdenní rytmus farmy.

- V případě integračního zaměstnávání předpokládám, že znevýhodnění zaměstnanci chodí na farmu každý den, většinou na zkrácenou pracovní dobu. To znamená, že dopoledne se pohybuje na farmě víc lidí se znevýhodněním, kdežto odpoledne se může dělat práce, která by pro znevýhodněné osoby mohla být riziková nebo příliš náročná.
- V případě propojení zemědělských činností se sociálními službami nebo terapií se jedná o pravidelné aktivity, uživatelé dochází na farmu např. každé úterý a pátek dopoledne.

To také ovlivňuje časový rozvrh plánovaných činností. Anebo probíhá terapeutická činnost v blocích. Nabízím činnosti pro osoby, které potřebují restart. Na farmě mohou strávit například měsíc v kuse. Takovou situaci pak musím organicky zahrnout do týdenního faremního rytmu.

- Vzdělávací aktivity probíhají na farmě pravidelně, např. programy pro školní třídy, a chod farmy jim podléhá, nebo mám na farmě pro tyto programy vyčleněné prostory. Dobrovolnictví probíhá buď blokově o víkendech, nebo se může jednat o dobrovolnictví přes Evropskou dobrovolnou službu. Tito dobrovolníci pak na farmě po celou dobu programu žijí téměř jako členové rodiny (v závislosti na velikosti farmy a povaze farmáře).

Rytmus sezón a roku

- Faremní činnosti logicky ovlivňují sezónní zemědělské práce, každá z nich má během roku svůj určený čas.
- Faremní činnosti ovlivňuje počasí a změny klimatu.
- Chod farmy ovlivňují lidé, kteří fluktuují dle potřeby a intenzity práce v tom kterém ročním období. Mezi obvyklé sezónní práce může patřit:
 - V zimě se jedná především o administrativní práci, plánování a investice, údržbu nářadí, strojů, budov a prostor, zpracování rostlinné produkce a přípravu na další sezónu.
 - Brzy na jaře začíná setba a sázení, ošetřování stromků, pak přesazování, zvířatům se na jaře rodí mláďata. Nastává první sklizeň listové zeleniny, první ovoce, už jsou odstavena mláďata a zpracovává se mléko.
 - Přes léto se sklízí, balí, zpracovává, probíhají sena, kydá se vysoká podestýlka, jezdí se na trhy, pořádají tábory a další prázdninové akce.
 - Blíže k podzimu se orá a chystají pole na zimu, probíhá zimní setba, soustředí se na prodej, zpracování a skladování úrody, plánuje se na příští rok.

Cílová skupina a typ činnosti

- Každou činnost chystám v závislosti na cílové skupině a pilíři sociálního zemědělství.
- Záleží na individuálních schopnostech zaměstnance, uživatele, přání klienta a návštěvníka.
- Záleží, zda jde o činnosti připravované pro jednotlivce, nebo skupiny.

- Činnosti chystám s ohledem na sezónu a aktuálnost vybraných prací.
- Typ zemědělských činností volím podle svých odborných znalostí a možností farmy.
- Pokud jde o vhodnou volbu činností pro vybranou cílovou skupinu, buď s ní již mám zkušenost, nebo se při krizi klienta se mohu obrátit na odborné porady a organizace, které s danou cílovou skupinou pracují, viz: <http://iregistr.mpsv.cz/> a: <https://www.pmscr.cz/>.
- Pomocí jsou také konzultace a sdílení zkušeností s podobnými organizacemi, jejich seznam je na mapě sociálních farem, viz: <http://socialni-zemedelstvi.cz>.

10.3 PERSONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ

Vyplývá z modelu, který pro svou farmu volím. To znamená, že v sociálním zemědělství „vše zvládnou sám/a“, „spolupracuji“, nebo „zaměstnávám vlastní odborníky“, viz oddíly výše.

Vyplývá z nabízených sociálně zemědělských činností dle pilířů sociálního zemědělství a jejich kombinace.

- U průniku se sociálními službami musím mít nasmlouvaného sociálního pracovníka, který je iniciátorem sociální práce.
- U průniku se vzdělávacími aktivitami bych měl/a mít v dosahu pedagogicky vzdělaného pracovníka.

Do volby ohledně lidských zdrojů vstupují dále tyto proměnné:

- rád/a a dlouhodobě pracuji v týmu;
- mám dost peněz na zaplacení pracovních úvazků;
- mám dost velkou farmu, kde pracovní uplatním jak zdravé, tak znevýhodněné zaměstnance;
- moje farma je dostatečně diverzifikovaná a ideální pro integrační zaměstnávání, spolupráci s poskytovateli sociálních služeb, terapie a vzdělávací programy;
- moje farma má vhodné vybavení a zázemí, včetně kancelářských prostor;
- na venkově najdu dost odborníků, kteří se mnou sociální zemědělství budou dělat, anebo je zkrátka nadchnu a přetáhnou z města.

V Holandsku, Německu, ale i v Česku je nejdůležitější osobou zemědělec, který zodpovídá za celý chod hospodářství a jeho ekonomickou stabilitu. Ten je jeden. Ostatními pracovníky na německých sociálních farmách jsou nejčastěji sociální pedagogové (obdoba našich sociálních pracovníků), v Holandsku asistenti a personál v přímé a doprovodné péči.

JAKOU A JAK BUDU DOSTÁVAT SVOU PRODUKCI NA TRH A K VEŘEJNOSTI?

Prošel/a jsem procesem rozhodování o sociálně zemědělských činnostech, vybral/a jsem cílovou skupinu, přizpůsobil/a jsem farmu a našel/a dobré spolupracovníky. Nyní se zastavím u otázek souvisejících se směřováním mé farmy a uplatněním mých výrobků/služeb na trhu.

„Každým naším nákupem můžeme ovlivnit, jak bude vypadat svět kolem nás, a ukazujeme, jak si přejeme, aby vypadal. Tím, co nakupujeme, jak jíme, dáváme najevo, jestli nám je nebo není jedno, jak se dodavatel či výrobce chová k lidem, kteří danou věc pěstují nebo vyrábějí, jak se stará o zvířata, která chová, nebo jak pečuje o půdu, kterou obdělává. Za levným nákupem se totiž může skrývat hodně vysoká cena, kterou doplatíme svým zdravím, devastací přírody, neetickým zacházením se zvířaty a zaměstnáváním lidí za minimální plat v šílených podmínkách.“

Jana, David a Emílie Borozidisovi, Naše hustý kaše⁹

Na počátku stojí moje mise a vize mé farmy

- Mise je v případě sociálního zemědělství nabídka sociálně odpovědných činností na farmě pro řešení nějakého lokálního problému: nedostatečné pracovní uplatnění osob se znevýhodněním, nedostatečně pokryté sociální služby na venkově, nedostatečné příležitosti pro terapie, rehabilitace či přípravu na zaměstnání nebo málo vzdělávacích a dobrovolnických aktivit ve venkovských oblastech.
- Mise je snaha propojit důležité hráče na místní úrovni, aby se na venkově dobře žilo ve zdravém a laskavém prostředí.
- Mise je využití potenciálu konkrétního místa a jeho specifík: obnova starých sadů, vypásání luk, pěstování speciálních plodin nebo zapomenutých odrůd, nauka původních řemesel a úcta k fyzické práci.
- Vize mé farmy je dobře fungující podnik. Je sociálně, ekonomicky i environmentálně vyvážený. V přátelském prostředí se v něm setkávají lidé napříč generacemi, s odlišným sociálním a kulturním statutem.

S misí i vizí souvisí cíle mé farmy

Na pozadí dobře fungující zemědělské farmy budu:

- integračně zaměstnávat;
- vytvářet terapeutické programy, sociální služby, nebo na nich spolupracovat s dalšími organizacemi;

⁹ Borozidisová, Jana, David Borozidis, Emílie Borozidisová. 2017. *Naše hustý kaše*. Praha: Došel karamel, s.r.o.

- nabízet vzdělávací programy, abych přiblížil/a venkovský život a zemědělský rok znevýhodněným spoluobčanům i zdravým lidem;
- vyvažovat sociální, ekonomické, environmentální i místní hledisko mé farmy.

Zaměření na produkty

Produktem může být statek i služba, většinou to bývá jejich kombinace

- Službě i statku musím najít dobré zdůvodnění, odpovědět si na otázku, proč právě tyto produkty chci poskytovat (základní motivace jsme probrali dříve, souvisí s misí a vizí farmy).
- Službu i statek musím charakterizovat a popsat a uvědomit si všechny procesy, které s jejich poskytováním souvisí.
- Služba i statek jsou mou chloubou a představují mou konkurenční výhodu oproti jiným podnikům. Služba i statek jsou základem mé výjimečnosti.

11.1 MARKETING MÉ PRODUKCE, ANEBO JAK DOSTANU SVÉ SLUŽBY A STATKY NA TRH

Marketing zemědělské produkce, tedy schopnost uvést vlastní výrobky na trh, je často slabým místem zemědělce. Ať už se jedná o služby a statky původem ze sociálního zemědělství, klasického zemědělství či jiného odvětví, hledají se v marketingu cesty:

- jak nejlépe uspokojit zákazníka,
- jak prodat zákazníkovi produkt, který právě potřebuje,
- jak pochopit potřeby zákazníka a ušít mu produkt na míru.

Sociální zemědělství je přednost. Chci tuto myšlenku prodat, a proto za tímto účelem v marketingu sleduji:

Vnější prostředí firmy – ekonomické, politické, demografické, sociální, kulturní a technologické faktory

- + Moje sociální farma je jedinečná, originální a inovativní organizace, která dokáže efektivně řešit problémy sociální integrace ekonomicky a environmentálně vyváženým způsobem.
- + Svě okolí vnímám s vyšší mírou sociální, ekologické i ekonomické citlivosti a odpovědnosti než konvenční podnikatelé, a proto dokážu využít signálů vnějšího prostředí a řešit jeho problémy rychle a často efektivně.

- + Díky mezioborovosti mé práce často znám lidi, kteří mi mohou pomoci, nebo se na ně mohu obrátit pro dobrou radu.
- + Buduji dobré vztahy s ostatními místními podnikateli, místní samosprávou, ostatní veřejnou správou a s neziskovými organizacemi.
- + Moje sociální farma je lokálně zakotvena a podílí se na lokální a regionální udržitelnosti i na rozvoji venkova. Vychází z možností, které jsou kulturně a zvykově specifické pro dané území.
- + Sociální farma podporuje cirkulární ekonomiku a využívá místní zdroje. Snažím se, aby finanční kapitál zůstával co nejvíce v místě.
- Moje sociální farma není tak velká, aby mohla konkurovat konvenčním zemědělským podnikatelům. Moje ekonomická stabilita se zakládá na osobních vztazích, konzumentských sítích, úspěšnosti projektů a nastavené dotační politice.

Vnitřní možnosti firmy – technické, personální, finanční a další

- + Kvůli specifičnosti mého podnikání se pro jeho udržitelnost umím orientovat v multi-zdrojovém financování.
- + Díky tomu jsem atraktivní pro různé místní i vzdálené lidi, které mohu zapojit do mého podnikání, například dobrovolníky, studenty či nemainstreamově uvažující jedince.
- + Díky diverzifikované produkci si mohu dovolit být v portfoliu mé nabídky produkce kreativní.
- + Sociální dovednosti a kvalitní práce se znevýhodněnými zaměstnanci někdy převažuje nad podnikatelskými dovednostmi a dobrým byznys plánem.
- Přílišná kreativita, variabilita až neukotvenost někdy omezuje volbu a zacílení na jeden či několik málo produktů, které bych dokázal/a uplatnit na trhu.
- Volba produktu se někdy rodí delší dobu, proto i technické vybavení bývá v mnoha případech na sociálních farmách provizorní. Nebo se musí zařízení původně zamýšlené k jinému účelu přizpůsobit nové produktové orientaci.
- Někdy není snadné najít pro můj typ podnikání kvalitní, zkušené, nebojácné a tolerantní zaměstnance.

Účastníci trhu a míru jejich vlivu na podnikání – konkurenci, dodavatele, odběratele, veřejnost

- + Produkce sociálního zemědělství je sociálně, ekonomicky a environmentálně ohleduplná. Její přidaná hodnota je zvyšována regionálním původem.

-
- ✚ Sázím na dobré vztahy s konzumentskými sítěmi, moji zákazníci jsou poučeni o produktech, které kupují, a jsou ochotni za ně zaplatit vyšší cenu.
 - ✚ Díky mým odběratelským sítím a přímému vztahu s konzumenty dokážu lépe vysvětlit a odůvodnit klimatické změny a další sezónní výkyvy, které ovlivňují nabídku zemědělských produktů.
 - ✚ Objemem produkce se obvykle sociální zemědělci nemohou poměřovat se zemědělskými a potravinářskými velkovýrobci, proto musí hledat alternativní a inovativní způsoby distribuce a prodeje.

Marketingové cíle – musí být specifické, měřitelné, dosažitelné a s dostupnými zdroji a časově ohraničené

Podle situace na trhu vytvářím marketingový plán, kde uvažuji o těchto oblastech:

Produktu, který má mnoho předností oproti komoditám konvenčního zemědělství

- Kvalita: produkce sociálního zemědělství pochází často z ekologického zemědělství, biodynamického zemědělství, či se snaží minimalizovat užívání pesticidů, herbicidů a dalších škodlivých chemikálií.
- Vysoká přidaná hodnota: ze sociální farmy v naprosté většina odchází až hotový produkt, který byl vypěstován, zpracován a zabalen na farmě.
- Regionální / místní původ: produkce sociálního zemědělství obvykle vychází z možnosti i očekávání místa. Regionalita je značkou a chloubou produktu.
- Smysluplnost: v rámci sociálního zemědělství lze dělat něco, co mě baví a o co je na trhu zájem. Je možné vybrat produkt, který lze kombinovat s dalšími výrobky, nebo při jejich výrobě mohou použít suroviny od dalších regionálních producentů.
- Originalita, pestrost a prezentace: jedná se o produkt, který není na okolním trhu k dostání. Navíc je netradičně zpracován co do složení a co do vyhotovení obalu, který asociuje kvalitu a místo původu produktu.
- Pracnost: jedná se o takový produkt, do jehož výroby a zpracování jsem schopen zapojit co nejvíce lidí a vytvořit na něm hodně práce a přidané hodnoty.

Ceně produktu

- Výrobek lze ocenit: na základě vynaložených nákladů, na základě hodnoty výrobku – za jakou cenu je ochoten si koupit výrobek spotřebitel, a podle cen konkurence.
- Při prodeji ze dvora či z faremního obchodu je cena obvykle nižší, než za obdobný výrobek zakoupený v supermarketu, ale zemědělec může nastavit na produkty vyšší marži.

- Fresh bedýnky mohou být prodávány za vyšší cenu než obdobné zboží ze supermarketu, zemědělec získá díky marži víc.
- V bezobalových obchodech nebo sociálních / solidárních či etických obchodech je cena produkce a výrobků sociálního zemědělství obvykle vyšší než v supermarketu.
- Marže produkce sociálního zemědělství je zpravidla vyšší, pokud je prodávána v obchodech typu Countrylife, ale zákazník je obeznámen s původem i procesem produkce a tuto cenu je ochoten zaplatit.

Zákazníci / konzumentovi

- Moji konzumenti jsou obvykle odpovědní a vychovaní, mohou jim částečně ušít produkci či zpracování na míru (prvovýroba pro Komunitou podporované zemědělství, zpracování produktu pro firemní společenskou odpovědnost (CSR) či firemní dárky atd.
- Turista, zvědavce se snáze nechá uchvátit produkcí sociálního zemědělství, očekává originalitu a inovaci.
- Zákazníci jsou čím dál častěji obeznámeni se sociálním podnikáním a jsou ochotni přispět svým názorem i finančně.

Distribučních cestách produktu

- Cena může být ponížena vzhledem k délce dodavatelského řetězce. Ten je obvykle přímý nebo s minimálním počtem mezičlánků.
- Alternativní způsoby prodeje: ze dvora, bedýnkový prodej, bezobalové obchody, farmářské trhy, e-shopy, etické a solidární obchody a trhy.
- Prezentace produkce na výstavách, soutěžích, přehlídkách, e-shopech, restauracích, informačních centrech.

Způsobech komunikace produktu zákazníkovi

- Moje sociální farma sází na osobní kontakt se zákazníkem, na prodej na krátké vzdálenosti a pokud možno s co nejmenším počtem mezičlánků v distribučním řetězci.
- Ze způsobu takového druhu prodeje dělám přednost.
- Na své farmě se soustředím na design produktu, estetiku a prezentaci, originalitu a udržitelnost balení, zvýrazním ocenění, certifikaci, příběh produktu.
- Sázím na to, že dobré zkušenosti s produkty se dobře nesou a předávají, pečlivě buduji konzumentské sítě a hýčkám si je.
- Snažím se využívat sociální sítě pro informovanost konzumentů (FB, Youtube, Instagram).
- Vytvářím dárková balení s logy objednatelů na nejruznější akce, vánoční nadílku, novoročenky, ceny.
- Snažím se příběh svých produktů prodat přes média – televizi i rozhlas, celostátní i regionální tisk.

Jaroslav Lenhart, hlavní zahradník farmy Svobodný statek na soutoku říká, že každoročně navštíví všechny své obchodníky, aby si tak pojistil, že budou zeleninu z jeho hospodářství prodávat i tento rok. Jakmile by osobní kontakt vynechal, na jeho místo přijdou další ekozemědělci se svou produkcí. Dobré a osobní vztahy jsou pro udržení vlastního místa na trhu klíčové.

Podobně tomu je u Komunitou podporovaného zemědělství, které je založeno na přímém vztahu producenta a konzumenta a osobní známosti obou stran. Vzájemná důvěra je zárukou věrnosti.

Mezi zákazníky roste v poslední době zájem o regionální, certifikované a etické výrobky a potraviny. Najdou je stále častěji v supermarketech a velkých řetězcích drogerií. Na farmě však mohou využít přirozeného prostředí pro přímý kontakt s konzumentem. Zákazník přímo na farmě může sledovat celý příběh toho, co si kupuje, a odvézt si neocenitelný zážitek pobytu na venkově.

Z JAKÝCH ZDROJŮ MOHU FINANCOVAT SVÉ SOCIÁLNĚ ZEMĚDĚLSKÉ ČINNOSTI?

Sociálně zemědělské činnosti mohou dělat bez příspěvku z veřejných peněz a jiných grantů, někdy ale potřebují kompenzovat nižší praceschopnost svých znevýhodněných zaměstnanců. Anebo realizují jiné aktivity, které nemohu utáhnout z vlastních prostředků. Níže je přehled nadačních finančních schémat veřejného sektoru, kterých mohou využít, a také rešerše nadačních prostředků, bankovních produktů a dalších nápadů, odkud odevšad bych mohl/a financovat své aktivity spojené se sociálním zemědělstvím (výčet samozřejmě není finální).

12.1 ZEMĚDĚLSKÉ DOTACE A DALŠÍ INFORMACE

Na zemědělské činnosti čerpám standardně dotace na plochu (SAPS), na rostlinnou nebo živočišnou produkci, integrovanou produkci, popřípadě na Greening, nebo dostanu peníze navíc, když hospodařím v ptačí oblasti, v oblasti Natura 2000 nebo v jinak znevýhodněné oblasti. Sem plynou peníze z tzv. I. pilíře Společné zemědělské politiky (SZP).

Pokud potřebuji inovovat ve svém zemědělském podniku, vybudovat prodejnu, zavést nové zpracovatelské linky, nakoupit stroje atd., mohu čerpat část investičních peněz z operací, které jsou pravidelně vypisovány z Programu rozvoje venkova. Jedná se o finance z tzv. II. pilíře SZP.

Všechny informace k dotacím i výzvy PRV jsou aktualizované na: <http://eagri.cz/public/web/mze/> a: <https://www.szif.cz/cs>

Ministerstvo zemědělství a dotace nestátním neziskovým organizacím (NNO)

- Z tohoto programu jsou podporovány projekty spojené zejména se zdravotními, kulturními, vzdělávacími a sociálními službami na venkově. Cílové skupiny daných projektů se překrývají s cílovými skupinami integračního zaměstnávání v zemědělství. Navíc mezi nimi mohou být aktivity připravované pro děti a mládež do 18 let, krajany, cizince a obecně obyvatele venkova. Dotační programy Ministerstva zemědělství NNO se týkají těchto oblastí:
 - ochrana životního prostředí a udržitelný rozvoj;
 - zapojení do zahraničních programů a aktivit;
 - podpora zdraví včetně péče a pomoci zdravotně postiženým;
 - vzdělávání a propagace;
 - zájmová a volnočasová činnost pro děti a mládež.
- Jedná se obvykle o jednoleté až tříleté projekty. Výše dotace je maximálně 70 % z jeho celkového rozpočtu.

Informace k dotacím MZe nestátním neziskovým organizacím viz: <http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/narodni-dotace/dotace-nestatnim-neziskovym-organizacim/>

Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s. (PGRLF)

- PGRLF působí v rámci tzv. „národní pomoci“ v oblasti zemědělství a hlavním předmětem jeho činnosti je subvencování části úroků z komerčních úvěrů určených pro zemědělské prvovýrobce, zpracovatele zemědělské produkce a podnikatele v oblasti zpracování dřeva a lesního hospodářství. Vedle toho PGRLF poskytuje přímou podporu pojištění či nákupu zemědělské půdy, podporu ve formě úvěrů poskytnutých PGRLF a podporu ve formě pojištění úvěrů.

Od srpna 2015 mohou čerpat úvěr z programu Sociální zemědělství, pokud zaměstnávají nebo budou zaměstnávat osoby se zdravotním postižením dle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Jedná se o investiční i provozní úvěr s možností snížení jistiny úvěru do výše limitu příslušného nařízení *de minimis* (15 tis. EUR) a to i opakovaně.

Všechny informace k programu PGRLF Sociální zemědělství viz: <https://www.pgrlf.cz/programy/uvery-a-zajisteni/socialni-zemedelstvi/>

Celostátní síť pro venkov

- V poslední době je v oblasti sociálního zemědělství aktivní Celostátní síť pro venkov, která organizuje exkurze na sociální farmy, pořádá školení v oblasti sociálního zemědělství a podnikání a realizuje publikační činnost.
- Od podzimu 2017 funguje na bázi spolupráce Celostátní sítě pro venkov a Regionálního odboru Státního zemědělského intervenčního fondu v Brně Tematická pracovní skupina (TPS) sociálního zemědělství, na jejímž základě se pravidelně setkávají odborníci z různých oblastí. Ti se podílí na řešení problematiky sociálního zemědělství, podpoře jeho implementace do praxe a informovanosti o něm.

Více o Celostátní síti pro venkov a jejích aktivitách viz: <http://eagri.cz/public/web/mze/venkov/> a o TPS Sociálního zemědělství viz: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/tematicka-pracovni-skupina-socialniho-zemedelstvi/>

12.2 OSTATNÍ DOTACE A INFORMACE K AKTIVITÁM SOCIÁLNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ

Úřad práce ČR

- Jako zemědělec mohou zaměstnat osobu se zdravotním postižením (OZP) vymezenou dle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti nebo sebe jako OZP i když jsem OSVČ. ÚP na zřízení pracovního poskytuje příspěvek.
- ÚP přispívá i zemědělci jako zaměstnavateli nebo živnostníkovi na částečnou úhradu provozních nákladů pracovního místa pro OZP.
- Pokud jsem jako zemědělec ÚP uznán za zaměstnavatele na chráněném trhu práce (zaměstnávám na více než 50 % přepočtených úvazcích OZP), mohu využít několik dalších výhod.¹⁰

¹⁰ – možnost poskytování tzv. náhradního plnění v rámci plnění povinného podílu zaměstnávání OZP,
– nárok na čerpání příspěvku na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením na chráněném trhu práce,
– slevu na dani pro každého pracovníka s 1. nebo 2. stupněm invalidity 18 tis. Kč, v případě zaměstnance ve 3. stupni invalidity 60 tis. Kč ročně.

- Pokud jako zaměstnavatel poskytnu na základě smlouvy s ÚP pracovní rehabilitaci pro OZP, náklady na tuto činnost hradí ÚP.
- Pokud přijímám do pracovního poměru uchazeče o zaměstnání, jemuž věnuje ÚP zvýšenou péči (osoba dlouhodobě nezaměstnaná), mohu požádat ÚP příspěvek na zapracování.
- Jako zemědělec mohu vytvořit tzv. Společensky účelné pracovní místo pro osoby, kterým nelze zajistit pracovní uplatnění jiným způsobem na základě dohody s ÚP. Takové místo lze zřídit i za účelem výkonu samostatně výdělečné činnosti a ÚP částečně hradí provozní náklady tohoto místa.
- Mohu vytvořit časově omezenou pracovní příležitost pro uchazeče o zaměstnání, tzv. Veřejně prospěšnou práci. ÚP na toto pracovní místo poskytuje příspěvek.

Podrobnosti k těmto podporám k nahlédnutí pro Aktivní politiku zaměstnanosti viz: <https://portal.mpsv.cz/sz/zamest/dotace/apz> a pro podporu osob se zdravotním postižením zde: <https://portal.mpsv.cz/sz/zamest/zamestnaniosob/prispeveknapodporu>

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)

- V oblasti integračního zaměstnávání MPSV využívá finančních nástrojů Evropského sociálního fondu. V současnosti jako zemědělec mohu využít výzvy z Operačního programu Zaměstnanost, konkrétně výzvy č. 129 na Vznik a rozvoj sociálních podniků a environmentálních sociálních podniků. Část těchto finančních prostředků mohu využít na investice do zemědělské prvovýroby.
- V oblasti sociálního podnikání MPSV také dlouhodobě nabízí možnosti poradenství a individuálních konzultací k jednotlivým projektovým záměrům, které mohu jako zemědělec využít. Konzultant přijede až za mnou a probere se mnou všechny příležitosti i úskalí mého podnikatelského plánu. V dílčích podnikatelských otázkách mohu rovněž využít rady experta.
- Ministerstvo se může stát odpovědným zadavatelem veřejných zakázek. Zadavatel si může nastavit podmínky, postupy a pravidla poskytovatele dotace a nakupovat nebo objednávat u sociálních zemědělců, pokud splní podmínky soutěže.

Podrobnosti k výzvě na podporu sociálních a environmentálních sociálních podniků zde: <https://www.esfcr.cz/> a ke konzultacím k podnikatelským záměrům zde: <http://www.ceske-socialni-podnikani.cz/poradenstvi/lokalni-konzultanti-mpsv> a zde: <http://www.ceske-socialni-podnikani.cz/poradenstvi/experti-pro-oblast-socialniho-podnikani>. Některé informace k zadávání veřejných zakázek viz: http://tessea.cz/images/pdf/ZPRAVA_O_STA-VU_SOC_PODNIKANI_2018.pdf

Kraje

- Také kraje vypisují dotační tituly pro zaměstnavatele osob se znevýhodněným vstupem na otevřený trh práce, z nichž mohou jako zemědělec čerpat finance na částečnou úhradu těchto zaměstnaneckých míst. Nejčastěji se s tímto tématem setkáváme pod heslem „podpora sociálního podnikání“ a zkušenost s ním má dlouhodobě například Pardubický kraj.
- Kromě dotačních titulů i kraje nabízí v oblasti sociálního podnikání vlastní konzultační programy.
 - Ciri, centrum investic, rozvoje a inovací Královéhradeckého kraje, které mimo jiné podporuje také oblast sociálního zemědělství, více viz: <http://www.cirihk.cz/>
 - Sinec, klastr sociálních inovací a podniků, který působí v Moravskoslezském kraji, více viz: <https://www.klastr-socialnich-podniku.cz/>
- Kraje jsou zodpovědné za financování sociálních služeb na území svého kraje. Financují tu službu, která je zapsána v Registru krajských sociálních služeb. Pokud splňuje všechny náležitosti, dostane jejich poskytovatel na tu kterou službu a počet uživatelů příspěvek. Některé sociální služby jsou hrazené kompletně, některé spolufinancuje uživatel. Pokud na farmě realizují sociální službu, pravidelně na ni z krajských peněz čerpám finanční podporu.
- Kraje financují realizaci ekovýchovy, sportu a volnočasových aktivit, podporují cestovní ruch, regionální rozvoj a péči o životní prostředí. Pokud vytvářím programy náležející do této skupiny činností, mohu na ně čerpat krajské peníze.
- Kraje vypisují veřejné zakázky. Mohou nastavit taková kritéria, díky nimž mám šanci při jejich realizaci uspět.
- Kraje podporují prorodinnou politiku. Některé aktivity tohoto rázu mohou probíhat na farmě a kraj mě v tom může podpořit.

Místní samospráva

- Dobrá spolupráce s místní samosprávou mi zajišťuje dobré prostředí pro mé podnikání.
- Obec vytváří vlastní strategie sociálního začleňování a programy podpory pro své ohrožené obyvatele, kteří mohou na farmě nalézt uplatnění.
- Místní samospráva zná své obyvatele, může vytipovat, kterým prioritám je třeba se na lokální úrovni věnovat. Pokud je otevřená, do rozhovorů o směřování obce zapojuje také obyvatele a podnikatele, včetně zemědělců.
- Obec vypisuje veřejné zakázky, např. na technické práce, údržbu a užití obecních pozemků, kterých se můžu jako podnikatel/ka zúčastnit.

- Obec mi může také pronajmout své pozemky, zapůjčit, či za zvýhodněnou cenu pronajmout sklady a prostory pro mé podnikání nebo pořádání nejrůznějších akcí, vzdělávacích i osvětových.
- Obce se mohou stát odpovědnými zadavateli veřejných zakázek. Zadavatel si může nastavit podmínky, postupy a pravidla poskytovatele dotace a nakupovat nebo objednávat u sociálních zemědělců, pokud splní podmínky soutěže.

Místní akční skupina (MAS)

- MAS představuje důležitý subjekt, který na místní úrovni sdružuje zástupce veřejné, soukromé a neziskové sféry a zná potřeby svého území. Dokáže proto reagovat pružněji, než centrální úřady, pokud plnění těchto potřeb inkorporuje do své Strategie komunitně vedeného místního rozvoje (SCLLD). Na její tvorbě se mohou podílet jako zástupce ziskového soukromého sektoru. MAS se tak může stát velmi významným hráčem na poli rozvoje a udržitelnosti sociálního zemědělství.
- Podobně jako MPSV i MAS vypisují z prostředků ESF výzvy na podporu sociálního podnikání. Jako zemědělec mohou využít i tematicky jiných výzev např. pod hesly: zvyšování zaměstnanosti cílových skupin, podpora udržitelnosti cílových skupin na trhu práce, podpora dostupného zaměstnávání, sociální integrace, polytechnické vzdělávání, podpora rodiny, podpora mimoškolních aktivit dětí a mládeže atd., v závislosti na prioritách Strategie CLLD.
- Většina MAS je v ČR zastřešena Národní sítí Místních akčních skupin ČR, na jejích webových stránkách jsou aktualizovány výzvy jednotlivých MAS. Více viz: <http://database.ns-mas.cz/>

Nadace a nadační fondy

Nadace je účelové sdružení majetku, které je zřizováno pro dosahování společensky nebo hospodářsky užitečných cílů. Existuje několik nadací, které se věnují pomoci zdravotně tělesně postiženým nebo jinak znevýhodněným osobám. Některé poskytují konkrétní finanční prostředky pro tvorbu integračních pracovních míst, tedy při dostatečné kreativitě, šikovnosti a iniciativnosti lze i prostředky nadací využít pro vlastní sociálně zemědělský projekt.

- **Nadace Konto Bariéry** vyhlašuje každoročně soutěž „Ocenění Zaměstnavatel bez bariér“, která se uděluje v kategorii Nezisková organizace, Malá společnost a Korporace. Představuje finanční cenu pro organizaci, která zaměstnává osoby s postižením. Pokud jsem takovým zaměstnavatelem, mohu se hrdě této soutěže účastnit.
<https://www.kontobariery.cz/Projekty/Zamestnavatel-bez-barier.aspx>
- **Nadace Vodafone Česká Republika** vytvořila program „Rok jinak“, který je založen na spolupráci experta – „grantisty“ a neziskové organizace či sociálního podniku. Společným cílem je hledat nová řešení v rámci společensky prospěšných činností, přenášet know-how a zvyšovat inovační potenciál těchto organizací. Nadace Vodafone hradí těm-

to grantistům roční mzdu ve výši, na kterou byli zvyklí z předchozího zaměstnání. Expert může po dobu jednoho roku pomáhat na sociální farmě s řešením palčivých problémů, na které svými dovednostmi a časovými možnostmi již nestačím.

<http://www.nadacevodafone.cz/programy/rok-jinak.html>

- **Nadace VINCI** v České republice podporuje projekty spojené s pracovním uplatněním a integrací osob ohrožených vyloučením. Podporuje mobilitu osob i skupin, podílí se na zajištění přístupu k bydlení ohroženým nebo vyloučeným osobám a na posilování vazeb, na podporu boje proti izolaci a sociálnímu vyloučení. Soustředí se na využívání volného času a na rozvíjení osobností dětí a mládeže.

- Nadace Vinci podpořila sociální Farmu Strahovice, viz výše.

<https://www.nadacevinci.cz/cs/>

- **Nadace České spořitelny** podporuje vzdělávání dětí a mladých lidí. Podporuje také inovace ve vzdělávání a sociální podnikání. Jako sociální podnikatel i zde mohou žádat podporu pro své projekty.

<http://www.nadacecs.cz/>

- **Nadace ČEZ** dlouhodobě svým grantovým programem podporuje aktivity, které přispívají tam, kde působí Skupina ČEZ. Protože se zaměřují na činnost podporující sociální oblast, ochranu životního prostředí, nebo připravují aktivity pro děti a mládež, zkouším podat grantovou žádost u této nadace.

- Nadace ČEZ podpořila sociální farmu Venkovská škola Bludička, viz výše.

<https://www.cez.cz/cs/udrzitelny-rozvoj/pomahame/moznosti-financni-podpory/nadace-cez.html>

- **Nadační fond pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením (NFOZP)** se zaměřuje od roku 2007 na pomoc osobám se ztíženým vstupem na trh práce z důvodů jejich zdravotního postižení. Věnuje se vytváření pracovních míst pro OZP, ale i osvětě, vzdělávání personalistů a vedení firem, které se chystají zaměstnávat OZP. Kromě toho se NFOZP podílí na lobbingu, změnách v legislativě ve prospěch zaměstnávání OZP, nebo pořádá kampaně, soutěže a grantové pobídky s touto tematikou.

- NFOZP podpořil Farmu Vrchní Orlice, viz výše.

<http://www.nfozp.cz/>

- **Nadační fond BEZ domova** hledá cesty, jak vrátit lidi zpět do života, stavět je na vlastní nohy a nacházet jejich další uplatnění ve společnosti. Tyto peníze mohou použít na rozvojové i investiční počiny, nebo použít na financování mzdy člověka bez domova, kterého u sebe zaměstnám.

<http://www.bez-domova.cz/>

Banky

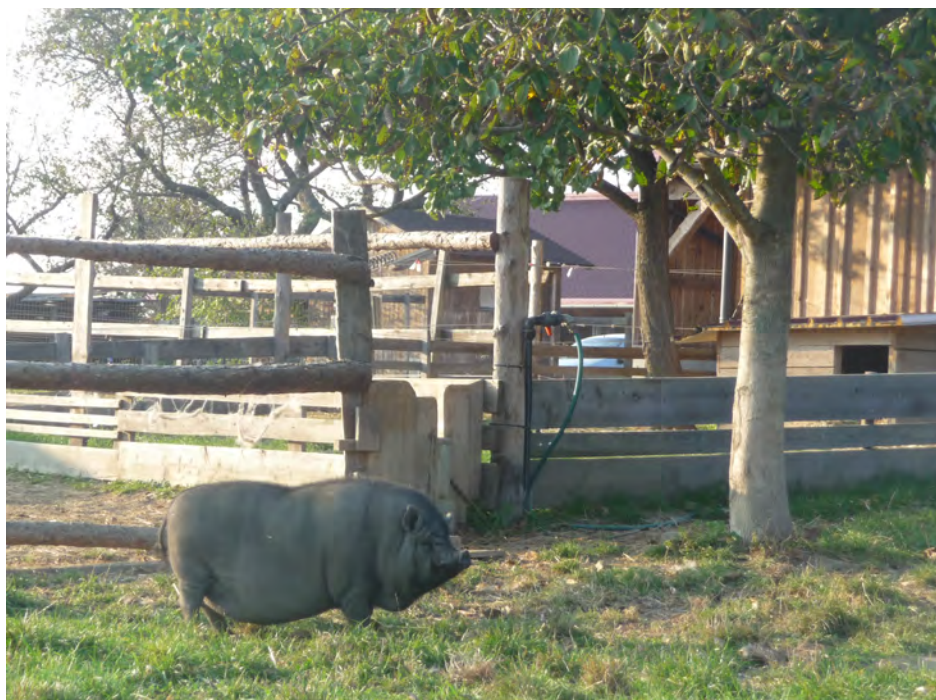
Některé banky projevují svou společenskou odpovědnost vyvíjením programů, které podporují odpovědné podnikání a filantropii prostřednictvím grantů, informačně, či konzultacemi s odborníky.

- **ČSOB** se v České republice zaměřuje na odpovědné podnikání nabídkou programu „Stabilizace sociálních podniků“. Stávající sociální podniky podporuje jak finančně, tak odborným poradenstvím. Partnerem při realizaci tohoto grantového programu je organizace P3 – People, Planet, Profit, o.p.s.
- V roce 2018 získala podporu formou grantu i konzultací sociální Farma Květná, viz výše.

<https://www.csob.cz/portal/o-csob/spolecenska-odpovednost/filantropie/granty/csob-grantovy-program-stabilizace-socialnich-podniku>

- **Česká spořitelna** nabízí tzv. Sociální bankovníctví, jež financuje firmy a neziskové organizace se sociálním přesahem. Napomáhá v jejich růstu s důrazem na jejich podnikatelský potenciál a tímto způsobem pozitivně působí na společnost. Česká spořitelna nabízí individuální přístup, mentoring, workshopy a finanční granty organizacím, které pracují s osobami se zdravotním postižením, se sociálně znevýhodněnými a s osobami jinak obtížně zaměstnatelnými.

<https://www.csas.cz/cs/socialni-bankovnictvi>

Lokální stakeholderi a firmy

Důležitou roli v sociálním zemědělství hrají další místní podnikatelé a firmy. Třebaže nejsou přímo zapojeni do procesu integračního zaměstnávání na farmě a dalších sociálně zemědělských činnostech, mohou dopomoci s navázáním spolupráce nebo další nepeněžní podporou. Při dobrých vztazích se zemědělec lépe dostane k dobré radě, může si zapůjčit nástroje či prostory, nebo se poučit ze zkušeností ostatních podnikatelů. Může se také jednat o zvýhodněný pronájem, pomoc při prodeji vlastních produktů, společnou reklamu atp.

Tímto druhem podnikání mohou zaujmout a nadchnout místní aktivní občany a osobnosti veřejného života, učitele, novináře či duchovní, kteří dokáží zmobilizovat vlastní sociální síť a opět se stát dobrým zdrojem informací. Koneckonců, místní obyvatelé se mohou stát pravidelnými konzumenty a propagátory produktů sociálního zemědělství.

Dobrovolníci

Dobrovolnictví představuje nefinanční typ podpory na sociálních farmách a je dobré mít tuto pomoc zprostředkovanou přes pověřenou organizaci. Může se jednat o jednodenní nebo vícedenní a opakované dobrovolnické akce, tzv. *Work Campy*, nebo aktivity se vzdělávacím přesahem jako již zmíněný WWOOF. Dobrovolník mi pomůže často i v oblastech, které by mě na první pohled nemusely napadnout.

<http://www.tamjdem.cz/cs/uvod>, <https://www.inexsda.cz/>, <https://www.woof.cz/>

Diecéze, farnosti a sbory církví a náboženských společností

Farnosti mohou být důležitým hráčem v oblasti sociálního zemědělství nejen jako společenství lidí z různých sociálních vrstev a odborností, kteří se profilují na lásce k bližnímu a vytváření Božího království na zemi, ale také jako majitelé významných zemědělských ploch a lesů. Je důležité s farnostmi komunikovat, mohou být nápomocny například při konání benefičních a kulturních akcí.

Každá diecéze ve spojitosti s majetkovým narovnáním mezi státem a církvemi zřídila vlastní „zemědělskou radu“ pro zemědělce, kteří na území diecéze působí. U této rady se zemědělec může informovat o možnostech hospodaření na církevních pozemcích. Diecéze disponují v rámci ČR také fondy na podporu aktivit v sociální oblasti (např. integrační zaměstnávání, sociální služby ve vyloučených lokalitách).

Firemní a osobní filantropie

Díky svým společensky prospěšným aktivitám se nemusím stydět apelovat na firmy, které si mohou dovolit zafinancovat tento druh činností a podpořit tak vlastní CSR.

Veřejné a benefiční sbírky

Mohu sám aktivně zorganizovat veřejnou sbírku, benefiční koncert či benefiční prodej / dražbu svých výrobků a tak podpořit svou činnost.

Do této oblasti náleží tzv. crowdfunding, neboli skupinové financování. Jde o způsob, při němž několik dárců přispívá menším obnosem na realizaci zajímavého projektu. Jednou z českých crowdfundingových platforem je napt. Hithit, více viz: <https://www.hithit.com/cs/home>.

Mezinárodní programy na tvorbu inovačních výzkumů, materiálů, vědeckých výstupů a programy na podporu partnerství

Mezi dosud využívané evropské programy na podporu sociálního zemědělství náleží program Erasmus+, Fond Visegrádské čtyřky a některé další programy Evropské komise, například na informační akce o evropské Společné zemědělské politice. V těchto případech je vždy potřeba vymyslet konkrétní projektový záměr, například exkurze na zahraniční farmy za účelem sdílení dobré praxe, nebo třeba podnikatelský plán sociálních farmářů v zemích střední Evropy atd., a najít si pro tyto projekty vhodné partnery z ostatních evropských zemí.

<https://www.naerasmusplus.cz/>, <https://www.visegradfund.org/apply/grants/>

JAKÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY A DALŠÍ NORMY SE VZTAHUJÍ K MÉ ČINNOSTI?

Jako zemědělec s přesahem do zaměstnanecké, pracovní, sociální a edukativní činnosti musím dodržovat zákonné normy, jejichž šíře je vysoká. Mnoho z těchto informací lze čerpat z příslušných internetových stránek a publikací. Mezi základní zákony české legislativy ze všech oblastí patří:

Zemědělství a zpracování

- Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

- Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška č. 289/2007 Sb., o veterinárních a hygienických požadavcích na živočišné produkty.
- Zákon č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška č. 16/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o ekologickém zemědělství, ve znění pozdějších předpisů, která mimo jiné definuje grafický znak používaný pro označování biopotravin.
- Zákon č. 219/2003 Sb., o uvádění do oběhu osiva a sadby pěstovaných rostlin a o změně některých zákonů (zákon o oběhu osiva a sadby), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 552/1991 Sb., o státní kontrole, ve znění pozdějších předpisů.

Sociální oblast, zaměstnanost a pracovní právo

- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, který mimo jiné definuje typy sociálních služeb poskytovaných osobám z podporovaných cílových skupin.
- Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb.
- Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, který definuje pojem osoby se zdravotním postižením a také opatření aktivní politiky zaměstnanosti, včetně způsobu žádání a úhrady podpory na vytváření pracovních míst pro OZP. Zákon také upravuje povinnosti zaměstnavatelů zaměstnávat osoby se zdravotním postižením.
- Vyhláška MPSV ČR č. 518/2004 Sb., kterou se provádí zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Upravuje obsah individuálního plánu klienta pracovní rehabilitace a stanovuje náklady na pracovní rehabilitaci hrazenou Úřadem práce a způsob úhrady.

- Zákon č. 586/1992 Sb. o daních z příjmu (s úpravami podle zákona č. 436/2004 Sb.), ve znění pozdějších předpisů. Upravuje podmínky slevy na dani při zaměstnávání osob se zdravotním postižením.
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje podmínky zaměstnávání a povinností zaměstnanců vůči zaměstnavateli a naopak, druhy pracovního poměru atp.
- Zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů vymezuje podmínky pro získání invalidního důchodu.
- Zákon č. 111/2006 Sb., o hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Ostatní zákony

- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 90/2012 o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

Publikace k prostudování

- Benešová, Diana a kol. 2017. *Faremní zpracování ovoce a zeleniny v ekologickém zemědělství*. Bioinstitut.
- Drobníček, Ladislav, Jaroslav Pešán, Pavel Smetana. 2014. *Jak na faremní prodej ze dvora*. Klatovy: Úhlava, o.p.s.
- Francová, Petra, Gabriela Kurková. 2015. *Podnikajte pomalu, zkušenosti sociálních podniků se zaměstnáváním osob s mentálním postižením a duševním onemocněním*. Praha: P3 – People, Planet, Profit, o.p.s.
- Haubenhofer, Dorit, Karin Enzenhofer, Solveig Kleber, Suzanne Pflugl, Elisabeth Plitzka, Ingeborg Holzapfel. 2013. *Zahradní terapie. Teorie – věda – praxe*. Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání.
- Hudcová, Eliška, Tomáš Chovanec, Jan Moudrý. 2018. *Příklady dobré praxe v sociálním zemědělství. Metodika IV*. České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy.
- Chovanec, Tomáš, Eliška Hudcová, Jan Moudrý. 2015. *Sociální zemědělství, představení konceptu*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR.
- Kurková, Gabriela, Petra Francová, Daniela Bednářiková. 2015. *MANUÁL: Jak založit sociální podnik*. Praha: P3 – People, Planet, Profit, o.p.s.
- Malá, Lenka, Markéta Vinkelohoferová (eds.). 2018. *Zpráva o stavu sociálního podnikání v ČR*. Praha: TESSEA, z.s.

KDE SE MOHU VZDĚLÁVAT A ZÍSKAT ODBORNÉ PORADENSKÉ SLUŽBY?

Ať už zvolím jakýkoli model, nabízí se celá plejáda možností pro získání dalších informací, vzdělání a poradenství.

14.1 ZEMĚDĚLSTVÍ

- Výkon profese zemědělce si již v ČR nežadá žádná speciální studia. Samozřejmě je dobré mít nějaký základ, který se nabízí v podobě středoškolského a vysokoškolského studia. Požadavek vzdělání nastává v případě, když žádám v operacích PRV.
- Vysoké zemědělské školy jsou v ČR v Praze – ČZU, v Brně – MENDELU a v Českých Budějovicích – JU ZF.

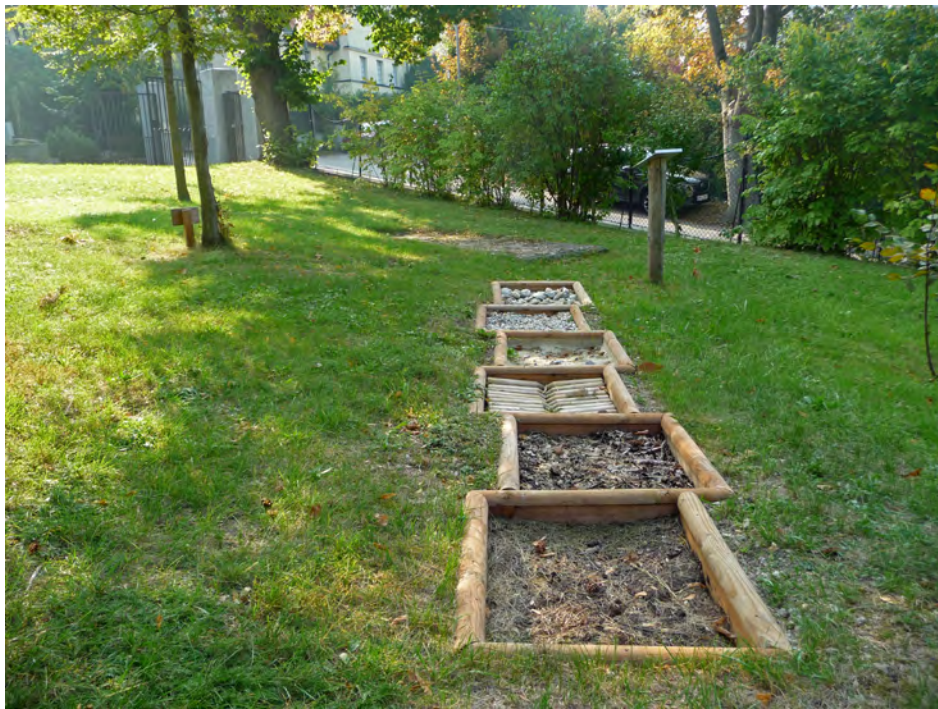
- Mohu dodatečně absolvovat kvalifikační Kurz pro výkon obecných zemědělských činností,¹¹ který je vypisován napříč naší republikou v průběhu celého roku.
 - Přehled těchto kurzů připravuje Asociace soukromého zemědělství, více viz: <http://asz.cz/redakce/index.php?clanek=37039&lanG=cs&slozka=5880&>
- Mohu zajet na stáž, na exkurzi, nebo si projdu jinou zemědělskou pracovní zkušeností.
- Exkurze po zemědělských farmách připravuje pravidelně v ČR Celostátní síť pro venkov, více viz: <http://eagri.cz/public/web/mze/venkov/o-celostatni-siti-pro-venkov/>, nebo již prostřednictvím zmíněného WWOOFu, více na: <https://wwwoof.cz/>
- Další informace a poradenství ze zemědělské a zpracovatelské oblasti poskytují profesní organizace:
 - ČPI** – Česká plemenářská inspekce
 - SVS** – Státní veterinární správa
 - SZPI** – Státní zemědělská a potravinářská inspekce
 - ÚHÚL** – Ústav pro hospodářskou úpravu lesů
 - ÚSKVBL** – Ústav pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv
 - ÚKZÚZ** – Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský

14.2 SOCIÁLNÍ OBLAST

- Pokud chci pracovat s klienty na své farmě na bázi registrovaných sociálních služeb, musím mít odborné vzdělání sociálního pracovníka na úrovni vyšší odborné nebo vysoké školy, minimálně s titulem bakalář.
 - Přehled všech škol v ČR, kde mohu získat toto vzdělání, např. zde: <https://www.asvsp.org/clenove/>
- Další kvalifikovaná profese pro práci v sociálních službách je tzv. pracovník v sociálních službách. Tuto kvalifikaci získám absolvováním 300 hodinového kurzu.
 - Při hledání kurzu si zadám do vyhledavače heslo „Kvalifikační kurz pracovníka v sociálních službách“
- Mnoho dalších kurzů v sociální oblasti jsou k dohledání například v Diakonické akademii, více viz: <https://www.diakonicka-akademie.cz/>, vhodný rozcestník těchto kurzů nabízí také portál Neziskovky, více viz: <http://www.neziskovky.cz/clanky/507/vzdelavani/>

Odborné poradenství k sociální oblasti a vybrané cílové skupině, pro kterou chci připravovat své aktivity, získám v organizacích, které mají tuto službu registrovanou. Všechny

¹¹ Obsah kurzu lze pročíst zde: <http://eagri.cz/public/web/mze/poradenstvi-a-vyzkum/vzdelavani/akreditace-a-posuzovani-odborne/kurz-pro-vykon-obecnych-zemedelskych.html>

sociální služby nabízí základní poradenství a jejich seznam naleznu v portálu Registru poskytovatelů sociálních služeb, kde si mohu tuto službu vyfiltrovat. Více viz: <http://iregistr.mpsv.cz/>

14.3 OSTATNÍ MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ, KONZULTACÍ A PORADENSTVÍ

- Když na své farmě vedu vzdělávací programy, které mají splňovat požadavky oblasti Environmentální výchova Rámcového vzdělávacího programu, měl/a bych mít pedagogické minimum vystudované na pedagogické fakultě.
- V oblasti ekologické výchovy a environmentální pedagogiky vypisují pravidelně kurzy například:
 - Lipka, <http://www.lipka.cz/>, Chaloupky, o.p.s., <https://www.chaloupky.cz/>, Sluňákov, o.p.s., <https://slunakov.cz/>, Toulcův dvůr, z.s., <http://www.toulcuvdvor.cz/>, aj.
- Kurz s akreditací MPSV „Úvod do sociálního zemědělství“ lze absolvovat v Praze na VOŠ Jabok, která jej otvírá jednou ročně, více viz: <https://www.jabok.cz/cs/dalsi-vzdelavani>. Na sociální zemědělství se zaměřují některé zemědělské vysoké školy v rámci vybraných přednášek (ZF JU, Mendelova univerzita, ČZU) občas proběhne přednáška o sociálním zemědělství na Fakultě humanitních studií UK.

- Existuje celá řada dalších kurzů, ať už se týkají zoorehabilitace, canisterapie, zahradní terapie, základů podnikání, manažerských dovedností, ekologického zemědělství, chovu, atd. Vypisují je školy, střešní zemědělské i sociální organizace, nebo třeba MZe.
- Určitě mohou využít informačního portálu MPSV pro oblast sociálního podnikání. Na stránkách je celý odkaz k poradenství, s proklikem na lokální konzultanty, experty pro oblast sociálního podnikání, další poradenské organizace, anebo nabídka možností stáží v sociálních podnicích, více viz: <https://www.ceske-socialni-podnikani.cz/poradenstvi>
- P3 – People, Planet, Profit, o.p.s., organizace podporující sociální podnikatele, spolupracuje s grantovým programem ČSOB, Radou národní kvality, nebo organizací TE-SSEA, více viz: <http://www.p-p-p.cz/cz/>
- Tessea, z.s., zastřešuje sociální podniky v Česku, podporuje mezíresortní spolupráci a také nabízí školení v oblasti sociálního podnikání, více viz: <http://www.tessea.cz/>
- Ciri, centrum investic, rozvoje a inovací Královéhradeckého kraje, které mimo jiné podporuje také oblast sociálního podnikání, více viz: <http://www.cirihk.cz/>
- Sinec, klastr sociálních inovací a podniků, který působí v Moravskoslezském kraji, více viz: <https://www.klastr-socialnich-podniku.cz/>
- KSP, komora sociálních podniků a společensky odpovědných organizací, působí především v Jihomoravském kraji, více viz: <http://www.komora-socialnich-podniku.cz/>
- Základní poradenství v zaměstnanecké oblasti dostanu zdarma na všech kontaktních pracovištích Úřad práce ČR, více viz: <https://portal.mpsv.cz/upcr>

MOŽNOSTI ZAPOJENÍ VEŘEJNÉ SPRÁVY DO SOCIÁLNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ

Z produkčního pohledu je hlavním smyslem práce zemědělce "výroba" potravinářských i nepotravinářských zemědělských komodit. Souběžně ale zemědělec plní i řadu mimo-produkčních funkcí - ovlivňuje ráz a vzhled krajiny, kvalitu půdy, biodiverzitu, hospodaření s vodou v krajině, životní prostředí, kulturní dědictví venkova, povědomí o venkově, přitažlivost venkova, dobré společenství na venkově, bezpečnost venkova, ekonomiku venkova a v neposlední řadě i sociální sféru.

Jakmile se konvenční nebo ekologické zemědělství rozvine navíc směrem k sociálně integračním činnostem, zajištění těchto aktivit brání farmářovi v plné časové investici pouze do zemědělství. Sice se podílí na tvorbě společensky prospěšných hodnot, zároveň ale trátí jeho vlastní byznys. Tento nesoulad je potřeba kompenzovat. Veřejný sektor si to uvědomuje, proto připravuje mnoho finančních i nefinančních nástrojů, kterými podporuje zaměstnavatele, pečovatele a vzdělavatele znevýhodněných osob i společenskou kohezi na venkově.

Protože se zemědělství a jeho aktivity úzce dotýkají vytváření hodnot a pozitivních i negativních externalit, je částečně dotováno z veřejných peněz. Toky veřejných peněz potom velmi ovlivňují, jakým způsobem se bude ubírat zemědělcovo hospodaření.

Sociální zemědělství má tento systémový přísun podpory a financí zajištěn jen částečně a to navzdory společenským přínosům při řešení lokálních i regionálních problémů. Dosud pro svou udržitelnost sociální zemědělci využívají dostupné nástroje z oblasti Aktivní politiky zaměstnanosti, finance na podporu sociálního podnikání a další podpory pro znevýhodněné osoby, například formou sociálních služeb. V mnoha případech však také vykonávají společensky prospěšné činnosti sociálního zemědělství bez jakékoli finanční kompenzace.

Podpora může probíhat na různé úrovni veřejné správy od centrální až po tu samosprávnou. Může být jak dotační, tak poradenská, popřípadě se může týkat odpovědného zadávání veřejných zakázek či nakupování služeb u sociálních zemědělců.

Níže jsou vyjmenovány návrhy těchto podpor, přičemž doporučujeme, aby složky veřejné správy měly na paměti, jakým přínosem jsou sociální farmy pro venkov, do jakých oblastí svou činností pozitivně zasahují, a že plnění jejich mise i vize bývá často náročné.

Představujeme předběžná kritéria, která by mohla definovat sociální farmy. Nad těmito indikátory by však měla proběhnout hluboká mezirezortní a odborná diskuse.

NÁVRH ZÁKLADNÍCH KRITÉRIÍ SOCIÁLNÍ FARMY, KTERÉ MOHOU BÝT PLNĚNY VARIANTNĚ

- Subjekt má registraci zemědělského podnikatele dle zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů
- Roční příjmy ze zemědělské činnosti tvoří alespoň 30 % celkových příjmů
- Zemědělský subjekt ve svém podniku integračně zaměstnává

a/nebo

- Zemědělský subjekt je místem přípravy na budoucí zaměstnání pro osoby se ztíženým vstupem na otevřený trh práce

a/nebo zemědělský subjekt je tréninkovým pracovištěm a/nebo

- Zemědělský subjekt je zároveň registrovaným poskytovatelem sociálních služeb a tyto služby provozuje v rámci zemědělského podniku

a/nebo

- Zemědělský subjekt je schopen smluvně doložit spolupráci s poskytovatelem sociálních služeb a zároveň je místem, na kterém jsou tyto služby realizovány

a/nebo

- Zemědělský subjekt má veřejně a dostupně uveden cíl vzdělávat širokou veřejnost v znalosti zemědělské práce a cíleně se zaměřuje na znevýhodněné skupiny obyvatel

a/nebo

- Zemědělský subjekt je schopen smluvně doložit spolupráci se vzdělávací institucí, která na farmě realizuje své vzdělávací programy především pro znevýhodněné osoby

Ministerstva

- Vnáší téma sociálního zemědělství do veřejné debaty – uveřejňují ve svých periodických a na internetu informace o sociálním zemědělství a sociálních farmách
- Lobují na národní i mezinárodní úrovni za podporu sociálního zemědělství

-
- Iniciují a podporují vznik mezirezortních pracovních skupin, komisí a seminářů k sociálnímu zemědělství
 - Vypracovávají takové strategické plány, v nichž je zmíněna podpora sociálního zemědělství
 - Promýšlejí způsoby, do kterých kapitol svých agend může podpora sociálního zemědělství proniknout
 - Přípravují nástroje přímé podpory činností sociálního zemědělství dotační i poradenské povahy
 - Přípravují veřejné zakázky s takovými kritérii, kde mají šanci účastnit se soutěže také sociální zemědělci
 - Na svých výjezdech navštěvují sociální farmy a osobně hovoří se sociálními zemědělci
 - Dotační podpora je odvislá od mezirezortní shody:
 - na základních kritériích sociální farmy,
 - zveřejnění těchto kritérií farmou,
 - na kontrole těchto kritérií.
 - Pokud subjekt splní tato kritéria, je možné pojem sociální farma uvádět v nejrůznějších stávajících podporách, nebo pro něj vytvářet zcela nové výzvy z národních i evropských rozpočtů
 - Lze podpořit sociální farmy, které integračně zaměstnávají
 - Lze podpořit sociální farmy, které inovují v oblasti sociálních služeb
 - Lze podpořit sociální farmy realizující prorodinné a volnočasové aktivity
 - Lze podpořit sociální farmy podílející se na prevenci sociálně patologických jevů
 - Lze podpořit sociální farmy podílející se na realizaci EVVO

Kraje

- Vnáší téma sociálního zemědělství do veřejné debaty – uveřejňují ve svých periodických a na internetu informace o sociálním zemědělství a sociálních farmách
- Lobují na národní i mezinárodní úrovni za podporu sociálního zemědělství
- Iniciují a podporují vznik mezirezortních pracovních skupin, komisí a seminářů k sociálnímu zemědělství
- Vypracovávají takové strategické plány, v nichž je zmíněna podpora sociálního zemědělství

- Promýšlejí způsoby, do kterých kapitol svých agend může podpora sociálního zemědělství proniknout, především pak ze stran sociální práce
- Připravují nástroje přímé podpory činností sociálního zemědělství dotační i poradenské povahy
- Na svých výjezdech navštěvují sociální farmy a osobně hovoří se sociálními zemědělci
- Nakupují produkci sociálního zemědělství
- Organizují vzdělávací akce v oblasti marketingu pro sociální zemědělce a přidružené subjekty
- Kraje se mohou zvýraznit počtem sociálních farem na svém území a uchopit podporu sociálního zemědělství jako svou konkurenční výhodu
 - Dotační podpora je odvislá od mezirezortní shody:
 - na základních kritériích sociální farmy,
 - zveřejnění těchto kritérií farmou,
 - na kontrole těchto kritérií.
- Pokud subjekt splní tato kritéria, je možné pojem sociální farma uvádět v nejrůznějších stávajících podporách, nebo pro něj vytvářet zcela nové výzvy z národních i evropských rozpočtů
- Kraje realizují rodinnou politiku, kulturní akce na svém území, environmentální vzdělávání aj. Mohou účelově vypisovat dotace na činnost sociálních farem, pokud v této oblasti působí
- Kraje mohou vypisovat mikrogranty na sociální integraci formou kulturních, vzdělávacích nebo sportovních akcí, přičemž mnohé z nich mohou probíhat na sociální farmě zajímavým a interaktivním způsobem
- Kraje se mohou stát odpovědnými zadavateli veřejných zakázek. Zadavatel si může nastavit podmínky, postupy a pravidla poskytovatele dotace a nakupovat nebo objednávat u sociálních zemědělců, pokud splní podmínky soutěže
- Kraje vypisují soutěže pro (sociálně) odpovědného podnikatele nebo inovativní služby na území svého kraje

Samospráva

Vnáší téma sociálního zemědělství do veřejné debaty – uveřejňuje ve svých periodických a na internetu informace o sociálním zemědělství a sociálních farmách

-
- Lobuje na pozadí národních i mezinárodních partnerství za podporu sociálního zemědělství
 - Iniciuje vznik pracovních skupin a komisí k sociálnímu zemědělství
 - Vypracovává takové strategické plány, v nichž je zmíněna podpora sociálního zemědělství
 - Promýšlí způsoby, do kterých kapitol svých agend může podpora sociálního zemědělství proniknout
 - Připravuje nástroje přímé podpory činností sociálního zemědělství dotační i poradenské povahy
 - Úzce spolupracuje se sociálními farmáři při řešení problémů nezaměstnanosti, pokrytí veřejných služeb, vzdělávání, zásobování atd. na lokální úrovni
 - Vytváří vlastní strategie sociálního začleňování a programy podpory pro své ohrožené obyvatele, kteří mohou na farmě nalézt uplatnění
 - Zná své obyvatele, a tudíž může vytipovat, kterým prioritám je třeba se na lokální úrovni věnovat. Pokud je samospráva otevřená, do rozhovorů o směřování obce zapojuje také obyvatele a podnikatele, včetně zemědělců
 - Jako zřizovatel místní školy může vést ředitele, aby žáci byli zváni na farmu a tímto způsobem byl rozvíjen jejich vztah k zemědělství a venkovu jako takovému. Tato činnost může sloužit coby prevence opouštění venkova mladými lidmi
 - Může pronajmout zemědělci svou půdu, zapůjčit, či za zvýhodněnou cenu pronajmout sklady a prostory pro jeho podnikání nebo pořádání nejrozličnějších akcí vzdělávacích i osvětových
 - Nakupuje produkty sociálních zemědělců pro různé obecní akce, nebo je s nimi pořádá
 - Pokud zřizuje farmářské trhy, může zdarma pronajmout sociálnímu farmáři tržové místo
 - Dělá reklamu podnikatelům, včetně sociálních zemědělců, kteří podnikají na území samosprávy

Příspěvkové organizace

- Mohou nastavovat spolupráci se sociálními farmami v oblasti vzdělávání – realizace EVVO a podpory zdravého stravování

- Mohou nastavovat spolupráci se sociálními farmami v sociální oblasti – propojování s realizací inovativních přístupů v sociálních službách
- Mohou nastavovat spolupráci se sociálními farmami v kulturní oblasti – obnova tradic a poznávání řemesel, krajinaotvorba a údržba sakrálních staveb na venkově
- Dotační je odvislá od mezirezortní shody:
 - na základních kritériích sociální farmy,
 - zveřejnění těchto kritérií farmou,
 - na kontrole těchto kritérií.
- Příspěvkové organizace by měly oslovovat své zřizovatele a žádat o podporu reciproční spolupráce se sociálními farmami

ZÁVĚR

Sociální zemědělství je v České republice na svém počátku, ale otevírá se před ním nadějná a zajímavá budoucnost. Každá sociální farma je jedinečná a přináší společnosti, především ve venkovských oblastech, nové způsoby sociální integrace spojené s ekologickou a ekonomickou udržitelností. Hlavní postavou v tomto směru je zemědělec / farmář, který je tvůrcem důležitých rozhodnutí o směřování farmy, garantem efektivního fungování farmy a zárukou kvality zemědělských aktivit. Někdy toto vše zvládne sám, mnohdy se na sociálním zemědělství podílí s dalšími důležitými subjekty. Sociální zemědělství často představuje partnerství a mezirezortní spolupráci, které plní společně nastavenou misi.

Cílem této příručky bylo informovat zemědělce o možných postupech a modelech přístupu k sociálnímu zemědělství a jeho podpoře. Obracela se také na zástupce veřejné správy, kteří mohou významným způsobem ovlivnit, nakolik bude sociální zemědělství, tak jako v ostatních evropských zemích, i u nás úspěšné.

ZDROJE INFORMACÍ A UŽITEČNÉ ODKAZY

Asociace regionálních značek www.regionalni-znacky.cz
Bioinstitut www.bioinstitut.cz
Biokont – inspekce a certifikace bio www.biokont.cz
Certifikace ekologického zemědělství a bioprodukce www.abcert.cz
Dotační portál www.dotacni.info
Evropský sociální fond www.esfcr.cz
Kontrola ekologického zemědělství www.kez.cz
Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR www.mpsv.cz
Ministerstvo zemědělství ČR www.eagri.cz
Národní síť místních akčních skupin www.nsmas.cz
Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond www.pgrlf.cz
Portál Ministerstva práce a sociálních věcí www.portal.mpsv.cz
Portál sociálního podnikání MPSV www.ceske-socialni-podnikani.cz
Portál sociálního zemědělství ČR www.socialni-zemedelstvi.cz
Potravinářská komora ČR www.foodnet.cz
Regionální informační systém www.risy.cz/cs
Svaz vlastníků půdy www.svazvlastnikupudy.cz
Státní zdravotní ústav www.szu.cz
Státní zemědělská a potravinářská inspekce www.szpi.gov.cz, www.potravinynaprawyri.cz
Státní zemědělský intervenční fond www.szif.cz
Svaz ekologických zemědělců Pro-bio www.pro-bio.cz
Ústav zemědělské ekonomiky a informací www.uzei.cz, www.agronavigator.cz
Ústav zemědělských a potravinářských informací www.uzpi.cz, www.agronavigator.cz,
www.bezpecnostpotravin.cz
Hudcová, Eliška, Tomáš Chovanec, Jan Moudrý. 2018. *Příklady dobré praxe v sociálním zemědělství. Metodika IV.* České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy.
Chovanec, Tomáš, Eliška Hudcová, Jan Moudrý. 2015. *Sociální zemědělství, představení konceptu.* Praha: Ministerstvo zemědělství ČR.
Pipeková, Jarmila. 1998. *Kapitoly ze speciální pedagogiky.* Brno: Paido.
Slowik, Josef. 2007. *Speciální pedagogika.* Praha: Grada.
Tomeš, Igor. 2011. *Obory sociální politiky.* Praha: Portál.

POZNÁMKY

PŘÍRUČKA PRO ZEMĚDĚLCE A VEŘEJNOU SPRÁVU V OBLASTI PODPORY A REALIZACE SOCIÁLNÍHO ZEMĚDĚLSTVÍ V ČR

Text autorsky zpracovali: Eliška Hudcová, Milada Šťastná,
Jan Moudrý a Tomáš Chovanec

Grafické úpravy a sazba: Tomáš Rychlý

Autoři fotografií: Eliška Hudcová (s. 5, 10, 12, 13, 15, 16, 21, 22, 28, 32, 38, 39, 40,
45, 46, 51, 53, 54, 61, 64, 66, 68, 70, 77) a Vojtěch Veselý (obálka a s. 6)

Tisk: TISKÁRNA PROTISK, s.r.o., Rudolfovská 617, 370 01 České Budějovice

Vydal: Státní zemědělský intervenční fond, Ve Smečkách 33, Praha 1, 110 00

Rok vydání: 2019

Příručka byla financována z projektu Tematická pracovní skupina Sociální zemědělství - návrh systému opatření pro podmínky ČR při Regionálním odboru Státního zemědělského intervenčního fondu v Brně a Celostátní síti pro venkov

EVROPSKÁ UNIE
Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova
Evropa investuje do venkovských oblastí
Program rozvoje venkova

